

การท่องเที่ยววัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รศ.ชัญญะ วงษ์วิภาค

คำนำ

วัฒนธรรมมีขอบเขตกว้างขวางอย่างไม่รู้จบเพราะมนุษย์ได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ผ่านสมัยประวัติศาสตร์เข้าสู่ปัจจุบันที่การจัดการท่องเที่ยวได้ใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว วัฒนธรรม หนังสือเล่มนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อนำเสนอภาพรวมของการท่องเที่ยววัฒนธรรมจากมุมที่กว้างไปสู่มุมที่แคบซึ่งเป็นประเด็นเฉพาะของการท่องเที่ยววัฒนธรรมมิติต่าง ๆ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท บทที่ 1 ว่าด้วยนิยามการท่องเที่ยววัฒนธรรม พัฒนาการของการท่องเที่ยววัฒนธรรม อีกทั้งแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นกรอบทำความเข้าใจวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว บทที่ 2 กล่าวถึงทรัพยากรการท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ รวมทั้งผลกระทบของการท่องเที่ยวที่ปรากฏในปลายทางแหล่งท่องเที่ยว บทที่ 3 คือหัวใจสำคัญของหนังสือ เพราะเป็นการนำเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรม แม้ว่าการเข้าไปแทรกแซงวัฒนธรรมอาจจะเป็นเรื่องเสี่ยง แต่ถ้าดำเนินการอย่างมีระเบียบและเข้าใจธรรมชาติของวัฒนธรรมแล้ว การสร้างคุณค่าและมูลค่าจากวัฒนธรรมก็เป็นเรื่องไม่สุดวิสัยนัก บทที่ 4 เสนอแนะระเบียบวิธีวิจัยการท่องเที่ยววัฒนธรรมตามขั้นตอนสากลของการวิจัยทางสังคมศาสตร์ การค้นพบข้อเท็จจริงใหม่ ๆ เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมให้มีศักยภาพ บทที่ 5 เป็นกรณีศึกษาการท่องเที่ยววัฒนธรรมซึ่งผู้เขียนได้ศึกษาวิจัยพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มาเยือนกรุงเทพฯ นักท่องเที่ยวที่ไปเที่ยวจังหวัดมทราวิศึกษาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ใช้ตรวจสอบความรู้ที่มีต่อการท่องเที่ยววัฒนธรรม โดยเฉพาะคำถามประจำบทที่ 4 นั้นมุ่งหมายจะฝึกการทำวิจัยเป็นการเฉพาะ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว	1
บทที่ 2 ทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรม	37
บทที่ 3 การจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรม	68
บทที่ 4 กรณีศึกษาการท่องเที่ยววัฒนธรรม	99
บทที่ 5 การวิจัยการท่องเที่ยววัฒนธรรม	148
เอกสารที่ใช้ประกอบการเรียบเรียง	196

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

ความนำ

การท่องเที่ยวเป็นความต้องการด้านจิตใจที่ได้รับการตอบสนองด้วยวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ โดยพื้นฐานแล้ว มนุษย์โลกมีความต้องการทางร่างกาย 4 อย่างคือ ความหิวโหย ความร้อนหนาว ความหวาดกลัว และความป่วยไข้ การสร้างสรรค์ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นการกระทำที่ช่วยให้ร่างกายอยู่รอดและเจริญพันธุ์ต่อไป กระนั้นตลอดชีวิตมนุษย์ยังต้องการพักผ่อนและเพลิดเพลิน เพราะการเดินทางท่องเที่ยวเป็นโอกาสหนึ่งที่จะเพิ่มสีสันให้กับชีวิตจากประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ผ่านเข้ามา สิ่งที่เราพบอาจได้แก่ ธรรมชาติ หรือสิ่งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่เรียกตามศัพท์บัญญัติว่า วัฒนธรรม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น มนุษย์สร้างสิ่งต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้กับชีวิต สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์มีทั้งวัตถุที่สามารถหยิบถือหรือลองชิม เพื่อรู้ผลได้โดยเร็ว และส่วนที่ไม่ใช่วัตถุแต่ก็สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ความคิด และจินตนาการทางวัตถุ เช่น อาหาร บ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และข้าวของเครื่องใช้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยปัจจัยจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เป็นของที่ทำความคุ้นเคยได้ไม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ปกติระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ผู้มาเยือนจะได้มีประสบการณ์กับธรรมชาติและวัฒนธรรมในถิ่นที่ไปเยี่ยมเยือนอยู่เสมอ จะได้ประสบการณ์ใหม่ๆ มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง อย่างแรกคือ ความอยากรู้อยากเห็นที่จะกระตุ้นให้ตื่นตากับสิ่งใหม่ อย่างที่สองคือ ความแปลกแตกต่าง สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากประสบการณ์เก่าโดยสิ้นเชิงย่อมเร้าให้อาการรู้จำมากเป็นพิเศษ ยิ่งสามารถทำความคุ้นเคยกับสิ่งใหม่ได้เร็วและเห็นว่าเป็นของมีประโยชน์ก็อาจจับประสบการณ์ใหม่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การเดินทางเพื่อหาประสบการณ์ในต่างถิ่นเป็นความต้องการที่มีอยู่ตลอด เพราะความซ้าซากผลัดกันให้ไฟหาสิ่งใหม่เพื่อเติมเต็มความอยากรู้อยากเห็น โดยทั่วไปมนุษย์รับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ด้วยการเรียนรู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาและการลอกเลียนแบบอย่างผู้อื่นด้วยการลองผิดลองถูก รู้เรื่องนี้แล้วก็อยากรู้อยากทำอย่างอื่นอีก การได้เดินทางท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้ได้รู้เห็นความเป็นไปของโลกรอบตัวเพิ่มขึ้น การเดินทางท่องเที่ยวเป็นหนทางนำไปสู่การเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติอย่างมาก คือทั้งได้เห็น ได้ฟัง และอาจได้ลองทำในสิ่งที่ประสบอยู่ ความสนุกเพลิดเพลินและการได้พักผ่อนระหว่างเดินทาง ช่วยเพิ่มความสดชื่นให้ที่น่าฟังพอใจ อย่างน้อยก็ทำให้ห่างออกไปจากความจำเจระยะหนึ่ง เนื้อหาของบทนี้จะเริ่มด้วยการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และการท่องเที่ยววัฒนธรรม จากนั้นจะได้พิจารณากลุ่มลึกลงไปถึงแง่มุมต่างๆ

ของการท่องเที่ยววัฒนธรรม อาทิ รูปแบบของการท่องเที่ยววัฒนธรรม ใครคือนักเดินทางท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยววัฒนธรรมที่เป็นสินค้าอุตสาหกรรม ตลอดจนกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่จะใช้เป็นพื้นฐานการทำความเข้าใจการท่องเที่ยววัฒนธรรมประเด็นต่าง ๆ ในบทต่อไป

1.1 มนุษย์ วัฒนธรรม และการเดินทาง

นับแต่บรรพกาลมาการเดินทางรอนแรมไปยังที่ต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การทำมาหากินเป็นเหตุให้ต้องเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ตามพัฒนาการของการยังชีพตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนปัจจุบันแบบแผนการทำมาหากินของมนุษย์โลกจะเริ่มจากการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์ ร่อนเร่ เพาะปลูกแบบทำไร่เลื่อนลอย ทำเกษตรกรรมอย่างเป็นหลักแหล่ง และท้ายสุดก็คือการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่มีศูนย์กลางอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ วิถียังชีพเหล่านี้ผลักดันให้ต้องเคลื่อนย้ายไปตามแหล่งทำมาหากินเสมอ ในบรรดาการยังชีพทั้งหมดด้วยกันดูเหมือนการหาของป่าล่าสัตว์เพื่อความอยู่รอดจะเดินทางบ่อยกว่าใครๆ ผิดองเหลืออง เเงะป่าซาไก และชาวเล ออกจากที่พักแรมเกือบทุกวันเพื่อหาอาหาร และสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตที่ธรรมชาติอำนวยให้ แม้ชนเผ่าผู้เลี้ยงสัตว์ร่อนเร่อย่างเบควินในเขตทะเลทรายอาระเบีย หรือชนเผ่าในอุกันดา แอฟริกา ได้ชี้ว่าสามารถผลิตอาหารได้เองด้วยการเลี้ยงสัตว์ กระนั้น อูฐ วัว ม้า ลา ที่เลี้ยงก็ต้องการหญ้าและน้ำกินเองตามแหล่งธรรมชาติ คนเลี้ยงก็ต้องโยกย้ายค่ายพักตามฝูงสัตว์ของตนอยู่เรื่อยๆ สุดท้ายที่ไหนจะอุดมสมบูรณ์ ในการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอยก็ต้องหมุนเวียนเปลี่ยนพื้นที่ทำกินเช่นกัน เมื่อที่ดินเดิมให้ผลผลิตเก็บเกี่ยวน้อยลง การปฏิวัติทางการเกษตรและการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ช่วยให้ผลิตอาหารเลี้ยงดูประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นได้อย่างน่าพิงพอใจ แต่การตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรอย่างหมู่บ้านทั้งหลายในสังคมชนบทและการสร้างบ้านแปงเมืองเพื่อเป็นศูนย์กลางของประเทศก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะหยุดการเดินทางลงโดยสิ้นเชิง ชนบทและเมืองมีความสัมพันธ์กันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง การถ่ายเทประชากรระหว่างกันย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา โดยเฉพาะในประเทศโลกที่ 3 ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจการอุตสาหกรรมที่มีศูนย์กลางอยู่ตามนครใหญ่ ๆ ที่เป็นแหล่งรวมของผู้คนจากทั่วสารทิศ ยิ่งมีความก้าวหน้าทางการคมนาคมสื่อสารมากเท่าไร ผู้คนยิ่งมีโอกาสติดต่อกันมากเท่านั้น

1.2 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยทั่วไปและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

โดยทั่วไปแล้วเมื่อพูดถึงการท่องเที่ยว คนส่วนใหญ่มักคิดถึงการออกจากบ้านเพื่อไปพเนจรที่ใดที่หนึ่ง กระนั้นก็ยังมิข้อสงสัยว่าการออกจากบ้านไปไกลเพียงใดและนานเท่าไรจึงจะเรียกว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยว ผู้คนเดินทางทุกรูปแบบถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวได้ไหม ที่แล้วมาก็คุ้นเคยกันว่าการเดินทางไปพักผ่อนของครอบครัวเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่แท้จริง ส่วนการยกพลกรีธาทัพไปรบพุ่งหรือการ

อพยพลี้ภัยเข้าไปพึ่งพิงในดินแดนแห่งใดแห่งหนึ่ง ไม่นับเข้าเป็นการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นที่ยกย่องว่า กรณีของการเดินทางไปทำธุรกิจ การไปแสวงบุญที่เมกกะของชาวมุสลิม การเดินทางเป็นหมู่คณะไปแข่งขัน กีฬาในต่างแดน หรือการที่คณะนักเรียนเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างถิ่น เหล่านี้จะเรียกว่าเป็นการท่องเที่ยวได้ หรือไม่ นับว่าเป็นการยากอย่างมากที่จะให้นิยามคำว่า การท่องเที่ยวให้มีความหมายครอบคลุมที่สุด คำว่า การท่องเที่ยวเป็นถ้อยคำที่ใ้ช้กันอย่างกว้างๆ และไม่ค่อยเป็นเอกฉันท์ สมัยก่อนเป็นที่เข้าใจกันว่า นักท่องเที่ยวคือผู้ที่เดินทางไปพักผ่อน โดยเฉพาะการพักผ่อนชายทะเล ต่อมาก็รวมเอาผู้ที่เดินทางเข้าไป เยี่ยมเยือนในเมืองเป็นนักท่องเที่ยวด้วย ในประเทศสหรัฐอเมริกาการท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทางเพื่อไป พักผ่อนเท่านั้น นอกจากนี้ ในประเทศดังกล่าวยังมีคำอื่นๆ รวมอยู่ด้วย คือ อุตสาหกรรมผู้มาเยือน อุตสาหกรรมการเป็นเจ้าบ้านและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คำว่าธุรกิจท่องเที่ยวมีความหมายครอบคลุมไป ถึงการท่องเที่ยวธุรกิจธรรมดา การเดินทางไปสัมมนา และการเดินทางไปดูงานแสดงสินค้า

องค์กรการท่องเที่ยวโลกได้นิยามว่านักท่องเที่ยวคือผู้ที่ออกจากบ้านไปชั่วคราวหรืออย่างน้อย 24 ชั่วโมง ทั้งนี้จะเป็นการเดินทางภายในประเทศหรือเดินทางไปต่างประเทศก็ตาม กระนั้นก็มีการ วิพากษ์วิจารณ์ว่าการเดินทางออกไปจากบ้านเป็นเวลาอย่างน้อย 24 ชั่วโมงนั้น อาจเป็นนิยามที่แคบเกินไป ใครก็ตามที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวันเดียวก็น่าจะเรียกว่าเป็นนักท่องเที่ยวได้ ในประเทศอังกฤษถือว่าหาก เดินทางออกจากบ้านที่อยู่อาศัยไปอย่างน้อย 3 ชั่วโมงและเดินทางไป-กลับก็จะเป็นระยะเวลาท่องเที่ยวได้ก็ รวมเป็นนักท่องเที่ยวได้เช่นกัน และยังมีผู้ตั้งคำถามเรื่องระยะเวลาอันสั้น อีกเช่นกัน เพราะเป็นการเดินทางที่สะดวก ขึ้น การติดต่อกันก็สามารถเป็นไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

ผู้รู้บางท่านได้นิยามของการท่องเที่ยวไว้อย่างครอบคลุมว่า “การท่องเที่ยวคือผลรวมของ ปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการติดต่อระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชนแหล่งท่องเที่ยว รัฐบาล (ของนักท่องเที่ยว) สถาบันการศึกษา องค์กรเอกชนที่มีส่วนดึงดูดความสนใจ การคมนาคม การเป็นเจ้าบ้าน และการจัดการด้านต่างๆ ให้แก่ผู้มาเยือน” (McIntosh, Goeldner และ Ritchie, 1995) จากนิยามดังกล่าวเห็น ได้ชัดว่าการท่องเที่ยวมิใช่เป็นเรื่องระหว่างนักท่องเที่ยวกับ ผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว แต่ยังมีบุคคลอีก หลายฝ่ายที่มีส่วนสำคัญประหนึ่งกลไกที่ช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น และดำเนิน ไปจนถึงจุดหมาย ปลายทาง แต่ละกลไกของการท่องเที่ยวข้างต้นมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน กลไกบางคู่อาจมีความสัมพันธ์ กันค่อนข้างมากเพราะเป็นหัวใจของการท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวกับผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว กระนั้นภารกิจหลายอย่าง เช่น การออกหนังสือเดินทางเข้า-ออกระหว่างประเทศ การส่งเสริมการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มสีสันให้กับการท่องเที่ยว กระทั่งการจัดการเรียนการสอนวิชาการที่เกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวหลักสูตรต่างๆ เหล่านี้ก็ต้องมีกลไกอื่นทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ให้การท่องเที่ยวเป็นไปได้

ในบรรดาอุตสาหกรรมด้านการบริการแล้วเป็นที่ยอมรับว่าการท่องเที่ยว คือ ธุรกิจการบริการอย่างแท้จริง Leiper (1979) กล่าวว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวประกอบด้วยบริษัท องค์กร และส่วนงานด้านความสะดวกต่างๆ ที่มุ่งสนองความต้องการเฉพาะและตามความประสงค์ของนักท่องเที่ยว อาจกล่าวอย่างแคบๆ ได้อีกว่า การท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงผลรวมของอุตสาหกรรมการค้าที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อผู้บริโภคที่เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติหรือนักท่องเที่ยวท้องถิ่น (Ritchie และ Goeldner, 1994 : 72) ในธุรกิจการท่องเที่ยวมีบริการหลากหลายและเป็นการบริการที่เกี่ยวข้องกันมากมาย เช่น การบริการจากสายการบิน โรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร และบริการอื่นๆ ที่สัมพันธ์กัน

ที่ผ่านมาได้มีความพยายามจะให้นิยามคำว่านักท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญที่จุดประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยว เช่น Chakwick (1987) ได้แยกนักท่องเที่ยวเป็น 3 ประเภทตามจุดมุ่งหมายของการเดินทาง คือ ไปท่องเที่ยวพักผ่อน เดินทางไปทำธุรกิจ และไปเยี่ยมเยือนเพื่อนพ้องและญาติพี่น้อง Weaver (2000) ได้เพิ่มจุดประสงค์การท่องเที่ยวไว้อีก 3 จุดประสงค์ คือ การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องด้วยการกีฬา การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเล่าเรียน และการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ Chakwick (1987) ได้ตระหนักถึงแรงกระตุ้นหลักและแรงกระตุ้นรองที่ทำให้ผู้คนตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว อาทิ การตัดสินใจไปประชุมที่ใดที่หนึ่ง นอกจากนี้

จะคิดถึงรายการและข้อปัญหาของการประชุมแล้ว ยังอาจคิดถึงตำแหน่งแห่งที่จัดประชุมและสถานที่ที่

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยสัตวศาสตร์

ประเภทที่ 1 เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์ชัดเจนเพื่อหวังการพักผ่อน ส่วนอีก 2 ประเภทที่เหลือเป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากผลพลอยได้ระหว่างที่เดินทางไปทำธุระอย่างใดอย่างหนึ่ง หากจะนับเนื่องการท่องเที่ยวในลักษณะผลพลอยได้เช่นนี้ก็อาจจะมีธุรกิจหรือกิจกรรมอื่นๆ อีกที่ผู้เดินทางรายนั้นอาจพักผ่อนเพลิดเพลินได้ในช่วงที่ประกอบธุระดังกล่าว การไปทำบุญกุศล ฝ่าป่าของชาวพุทธ หรือการไปทำพิธีฮัจญ์ที่เมกกะของชาวมุสลิมก็อาจจะนับเนื่องอยู่ในกรณีนี้

ในความหมายอย่างกว้างๆ มรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าทางประวัติศาสตร์ และเป็นแบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคม ส่วนการท่องเที่ยวคือรูปแบบของสำนึกสมัยใหม่ ฉะนั้นโดยพื้นฐานแล้วการท่องเที่ยวจึงมีลักษณะเป็นพลวัตเพื่อเชื่อมโยงไปหามรดกวัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรมได้รับการแปลความใหม่เพื่อให้เอื้อกับการท่องเที่ยว ระยะ 30 กว่าปีที่ผ่านมาเรื่องราวของมรดกวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเข้ามาพัวพันกันอย่างแยกไม่ออก มรดกวัฒนธรรมได้รับการสงวนรักษาไว้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัด การท่องเที่ยวได้มีบทบาทเข้าไปอนุรักษ์ปกป้องศิลปวัตถุในหลายแหล่งของโลก ที่จริงแล้วศิลปวัตถุทางประวัติศาสตร์และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัตถุเหล่านั้นก็คือสินค้าสำคัญประการหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Timothy, 1997) การเดินทางแบบแกรนด์ทัวร์ตอนต้น

ศตวรรษที่ 20 ของบรรดาผู้ที่มีตระกูลและผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย เพื่อศึกษาหาความรู้ตามแหล่งประวัติศาสตร์ และธรรมเนียมการเดินทางเพื่อจุดประสงค์ทางศาสนาก็คือตัวกระตุ้นสมัยก่อนที่ทำให้มีการเดินทางท่องเที่ยว (Burkhart และ Medlik, 1974)

คำว่ามรดกวัฒนธรรมและการท่องเที่ยววัฒนธรรม หมายถึง ส่วนประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เน้นมรดกวัฒนธรรมและสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมเป็นพิเศษ สิ่งดึงดูดใจเหล่านี้มีหลากหลาย คือ ทั้งการแสดง พิพิธภัณฑสถาน การจัดแสดง แหล่งโบราณคดี และอื่นๆ ในเขตที่พัฒนาแล้วมรดกวัฒนธรรมและสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมครอบคลุมถึงพิพิธภัณฑสถาน ละครเวที วงดุริยางค์ และการแสดงดนตรีแบบอื่นๆ นักท่องเที่ยวอาจเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวใดแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเพื่อเข้าชมพิพิธภัณฑสถานที่มีชื่อเสียง หรือไปชมการแสดงดนตรีที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะ ในเขตที่ยังไม่ค่อยพัฒนามรดกวัฒนธรรมและสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมอาจรวมถึงการปฏิบัติกิจพิธีทางศาสนาแบบดั้งเดิม งานฝีมือ และการแสดงทางวัฒนธรรม

ผู้ศึกษาหลายท่านได้พยายามให้นิยามการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ เช่น Richards (1997 : 24) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือการที่บุคคลออกจากที่พักอาศัยประจำไปเยือนสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมเพื่อหาประสบการณ์ความรู้ใหม่ๆ และเพื่อสนองความต้องการชื่นชมวัฒนธรรมเหล่านั้น ในความเห็นของ Richards แล้ว การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมรวมครอบคลุมทั้งแหล่งมรดก การแสดงศิลปะ และวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ Silbersberg (1995 : 36) เห็นว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรเน้นตรงประเด็นที่บุคคลผู้เข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวต่างถิ่นเพราะความสนใจในมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ หรือแบบแผนชีวิต แต่เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีเวลาในแหล่งท่องเที่ยวเพียงเล็กน้อย นักท่องเที่ยวจึงเลือกที่จะรับรู้และชื่นชมเฉพาะบางส่วนของวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น

Tighe (1991) ได้ตรวจสอบองค์ประกอบ 3 อย่างของการท่องเที่ยววัฒนธรรม คือ การเดินทาง นักท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยว ในความเข้าใจของ Tighe (1991 : 387) แล้ว การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวไปตามแหล่งประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑ์ งานศิลปะการแสดง งานสินค้า งานฝีมือ และงานเทศกาลต่างๆ รวมทั้งความสนใจในการหาประสบการณ์จากวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO, 1985 : 131) นิยามการท่องเที่ยววัฒนธรรมโดยเน้นที่แรงกระตุ้นการค้นหาค้นหาของนักท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยววัฒนธรรมรวมถึงการเดินทางของบุคคลเพื่อแรงกระตุ้นทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ เช่น การเดินทางเพื่อไปศึกษาเล่าเรียน การแสดงศิลปะ และการเดินทางด้านวัฒนธรรมรูปแบบอื่น นอกจากนี้ยังรวมถึงการเดินทางไปร่วมเทศกาลและโอกาสทางวัฒนธรรมอื่นๆ การไปเยือนแหล่งวัฒนธรรมและอนุสรณ์สถาน การเดินทางไปศึกษาธรรมชาติ ศึกษาประเพณีจากคำบอกเล่า และดูงานศิลปะ หรือการเดินทางเพื่อแสวงบุญ Poria และคณะ (2001) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยววัฒนธรรม

โดยเน้นที่แรงกระตุ้นของนักท่องเที่ยวเป็นหลักและได้ขยายความออกไปอีกว่า การท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมเป็นส่วนย่อยของการท่องเที่ยวซึ่งมีแรงกระตุ้นหลักสำหรับการไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่ กับลักษณะมรดกวัฒนธรรมของที่แห่งนั้นตามความเข้าใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

อีกแนวทางหนึ่งได้นิยามการท่องเที่ยววัฒนธรรมด้วยการให้ความสำคัญไปที่อดีตและการรำลึกถึง เรื่องราววันวานยังหวานอยู่ ตามนิยามแนวทางนี้การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมทางวัฒนธรรมคือรูปแบบของการท่องเที่ยวพิเศษที่เปิดโอกาสให้ได้หวนระลึกถึงอดีต Nuryanti (1996 : 257) ได้ชี้แนะว่า การท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่ขัดแย้งกัน 2 ประการ คือ มีเอกลักษณ์และมีความเป็นสากล แหล่งมรดกวัฒนธรรมแต่ละที่มีคุณลักษณะที่เป็นเอกเทศเฉพาะตน ฉะนั้นแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งหลายก็มีลักษณะ โดยรวมร่วมกัน การท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวพิเศษที่อยู่บนพื้นฐานของการถวิลหาอดีตและความต้องการที่จะมีประสบการณ์จากภูมิทัศน์วัฒนธรรมและรูปแบบวัฒนธรรมที่หลากหลาย (Zeppell และ Hall, 1992 : 78) Ashworth และ Goodall (1990 : 162) แย้งว่า การท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมคือ ความคิดที่ประกอบด้วยอารมณ์หลากหลาย ทั้งการโหยหาอดีต โรแมนติก ความพึงพอใจทางสุนทรีย์และความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งในกาลเวลา ปัจจุบันนิยามแนวนี้ได้รับการขยายออกไปกว้างยิ่งขึ้น ดังจะ เห็นได้จาก Yale (1991 : 21) เสนอแนะว่า การท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวที่เน้นมรดกที่ตก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.3 ลักษณะของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีขอบเขตกว้างขวางและมีรูปแบบหลากหลาย กระนั้นก็พอจะพิจารณาในภาพรวมว่า การท่องเที่ยวมีลักษณะใหญ่ๆ ร่วมกัน 4 ประการ กล่าวคือ ประการแรก การท่องเที่ยว คือ กิจกรรมทางการค้า โดยสาระหลักๆ แล้ว การท่องเที่ยวคือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้าขาย การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ บางทีอาจจะใหญ่ที่สุดเป็นอันดับ 2 ของธุรกิจโลก ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวต่างก็หวังจะได้กำไรโดยการให้สินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยวจำนวนนับล้านที่ท่องเที่ยวเดินทางทุกๆ ปี แหล่งท่องเที่ยวต่างให้ความร่วมมือกับธุรกิจดังกล่าวเพราะการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดีทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลและจังหวัดก็เช่นกัน ล้วนให้การสนับสนุนธุรกิจนี้ เพราะการท่องเที่ยวเป็นบ่อเกิดรายได้ใหม่ๆ ของท้องถิ่น ประเทศชาติก็เห็นความสำคัญของธุรกิจการท่องเที่ยว เพราะเป็นแหล่งมูลค่าของการแลกเปลี่ยนต่างประเทศที่โดดเด่น นักท่องเที่ยวอาจจะท่องเที่ยวเดินทางด้วยจุดประสงค์ต่างๆ เช่น เพื่อสนองความต้องการภายในจิตใจ เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากจำเจ เพื่อพักผ่อน เพื่อความบันเทิง หรือเพื่อการศึกษาหาความรู้ (Hawkins, 1994) แต่แหล่งท่องเที่ยวปลายทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ถึง

กระนั้นการท่องเที่ยวก็มีเอกลักษณ์ เพราะรายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวมาจากการให้ความสะดวกด้านการเติมเต็มประสบการณ์มากกว่าการเป็นผู้ให้ประสบการณ์โดยตรง สิ่งดึงดูดความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวอาจได้ส่วนแบ่งจากค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวครั้งหนึ่งๆ เพียงเล็กน้อย รายได้จากการท่องเที่ยวส่วนที่เหลือจะกระจายไปเป็นค่าใช้จ่ายในการคมนาคม ค่าที่พักแรม ค่าอาหาร ค่าเครื่องดื่ม ค่าทิป ค่ามัคคุเทศก์ และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนี้

ประการที่ 2 การท่องเที่ยวรวมถึงการเติมเต็มประสบการณ์ นักท่องเที่ยวได้รับการตอบสนองด้วยการเติมเต็มประสบการณ์ที่สุขสันต์หรรษา (Urry, 1990 ; Sharpley, 2002) นักท่องเที่ยววัฒนธรรมก็คล้ายกับนักท่องเที่ยวทั่วไปตรงที่สนใจในการเติมเต็มประสบการณ์ กระนั้นการท่องเที่ยวก็ต่างไปจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นตรงที่การท่องเที่ยวใช้ทรัพยากรที่เป็นส่วนของสาธารณะ อีกทั้งการท่องเที่ยวยังโยงใยไปถึงส่วนอื่นๆ ของสังคม ชุมชนแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวอาจเป็นการกระทำที่เบียดเบียนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเป็นที่รับทราบกันว่าการท่องเที่ยวจะนำสิ่งไม่ดีไม่งามมาสู่ชุมชนแหล่งท่องเที่ยว (Gorman, 1988) ความแตกต่างอย่างใหญ่หลวงระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้เดินทางเพื่อแสวงหาประสบการณ์ และชุมชนซึ่งประสงค์ผลประโยชน์กำไรจากนักท่องเที่ยว เท่านั้นก็ก่อให้เกิดความท้าทายสำหรับการท่องเที่ยวโดยทั่วไปและเป็นความท้าทายเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยววัฒนธรรม การนำมรดก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประการที่ 3 การท่องเที่ยว คือ ความบันเทิงเรีงรมย์ ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์การท่องเที่ยววัฒนธรรมส่วนใหญ่เริ่มต้นอยู่ที่การรื่นเริงบันเทิงใจ เพื่อความสำเร็จและเพื่อธุรกิจการท่องเที่ยวเจริญก้าวหน้าต่อไป จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องควบคุมผลผลิตการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวเบ็ดเสร็จให้อยู่ในหนทางที่สื่อสารต่อสาธารณะได้โดยง่าย (Eden, 1990 ; Cohen, 1972) ผลผลิตการท่องเที่ยวจะต้องได้รับการปรับเปลี่ยนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมการแสดงตามรายการปกติและได้รับประสบการณ์ที่ดีเพราะต้องเป็นไปภายใต้เงื่อนไขต่างๆ อาทิ รายการท่องเที่ยวที่ดูแน่นขนัด งบประมาณด้านเวลาที่จำกัด และความต้องการดำเนินการให้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ๆ การท่องเที่ยวมีบทบาทเพื่อความบันเทิงเป็นปฐม ส่วนการเรียนรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยวเป็นบทบาทรองลงไป (Ritzer และ Liska, 1997) แม้แต่พิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อให้ความรู้ การศึกษา และปลูกฝังวัฒนธรรมก็ยังตระหนักกันดีว่าอยู่ในธุรกิจความบันเทิงประเภทหนึ่ง จึงได้จัดการแสดงต่างๆ ตามแนวทางของธุรกิจบันเทิงเพื่อการเรียนรู้ควบคู่กันไปด้วย (Zeppell และ Hall, 1991 ; Tighe, 1986 ; Mcdonald และ Alsford, 1989 ; Prideaux และ Kinimont, 1999) เหตุผลก็คือนักท่องเที่ยวจำนวนน้อยเท่านั้นที่มุ่งหาประสบการณ์การเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง

เมื่อเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน หลีกหนีความจำเจและอยากไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ความรื่นรมย์เป็นหลัก

ประการที่ 4 การท่องเที่ยวคือกิจกรรมที่เกิดจากความเรียกร้องต้องการเป็นแรงผลักดัน จึงยากที่จะควบคุม ตัวแทนการท่องเที่ยวและองค์กรเอกชนเชื่อว่าโดยการควบคุมอุปทานก็จะสามารถควบคุมอุปทาน (ซัพพลาย) ผลกระทบหลายหลากที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ ณ ที่ระดับปฏิบัติการความเชื่อเช่นนั้นอาจจะเป็นจริง กระนั้นนโยบายดังกล่าวก็แทบไม่ได้ผลในการดำเนินการระดับภูมิภาคและระดับประเทศ ความท้าทายใหญ่หลวงสำหรับเป้าหมายปลายทางแหล่งท่องเที่ยวที่ใดๆ ก็ตาม ก็คือต้องควบคุมแกนหลักของการท่องเที่ยวไว้ให้ได้ทันทีที่เปิดให้มีการท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น (McKercher, 1993) ประวัติพัฒนาการที่ซ้ำซากและผลร้ายทางสิ่งแวดล้อมและทางสังคมที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ยืนยันความท้าทายดังกล่าวที่แหล่งท่องเที่ยวที่ใดก็ตามที่ประสงค์จะส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องเผชิญ (Foster, 1985 ; Pearce, 1989) ดีที่สุดที่รัฐบาลพอทำได้ โดยพื้นฐานแล้วการท่องเที่ยวคือกิจกรรมที่เกิดจากแรงผลักดันทางความเรียกร้องต้องการที่อยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจตลาดมากกว่าที่รัฐบาลจะพยายามควบคุมหรือจัดการได้ ความสามารถที่จะควบคุมการท่องเที่ยวจะต้องอยู่บนสมมุติฐานของความสามารถที่จะควบคุมนักท่องเที่ยว แต่ผู้สนับสนุนทฤษฎีไร้ระเบียบ (McKercher, 1999 ; Faulkner และ Russell, 1997 ; Russell และ Faulkner, 1999 ;

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาหนังสือพิมพ์

Orlandi, 1993) แสดงให้เห็นไว้ว่า ผลของการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ไหลล้นเข้ามาในพื้นที่ปลายทางที่เกินทาง และเมื่อถึงปลายทางได้บ้าง ท้ายที่สุดก็เคลื่อนอยู่เบื้องหลัง หนึ่งปีของการท่องเที่ยวไปส่งมอบที่อลหม่าน ระบบทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อน โดยหลักการของความไร้ระเบียบ การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็จะประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่คล้ายกับการจัดระเบียบตนเองอันเป็นระบบนิเวศที่มีชีวิตที่ไม่อาจควบคุมได้โดยการใช้ระบบอุปทานแบบดั้งเดิมดังที่กล่าวมาข้างต้น ความเชื่อที่ว่าซัพพลายสามารถควบคุมการท่องเที่ยวได้นั้น เป็นทัศนคติของบรรดาเจ้าขุนมูลนายสมัยก่อน ผู้คนเหล่านี้เป็นนักเดินทางที่มีประสบการณ์และมั่งคั่ง เป็นผู้ตระหนักดีถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น เวลาท่องเที่ยวก็ประสงค์จะพักผ่อนตามที่พักในท้องถิ่น รับประทานอาหารที่ผลิตในท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นนักท่องเที่ยวที่พึงพอใจกับความสะดวกสบายแบบพื้นๆ ขณะเดียวกันก็ให้ค่าใช้จ่ายในบริการได้อย่างมาก ปัญหาอยู่ที่ว่านักท่องเที่ยวเช่นนี้เป็นเพียงส่วนเล็กน้อยของการท่องเที่ยวโดยทั่วไป จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้อย่างไร ผู้คนส่วนใหญ่ในโลกยังต้องการท่องเที่ยวเดินทาง จึงยังคงเรียกร้องต้องการการบริการและความสะดวกทั้งหลายจากการจัดการท่องเที่ยว

1.4 ความดึงดูดใจ แรงกระตุ้นหลักการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเกิดขึ้นก็เพราะที่แห่งนั้นมีสิ่งดึงดูดความสนใจให้มาเยือน กระนั้นสิ่งดึงดูดใจทั้งหลายก็ไม่ได้มีศักยภาพที่จะให้ผู้คนสนใจมาเยี่ยมชมเยือนเท่าเทียมกัน สิ่งดึงดูดใจอื่นๆ จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเยือนเพื่อจะได้มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของวัฒนธรรมที่เน้นคุณภาพของการสร้างความเข้าใจ และการนำเสนอเรื่องราว สิ่งดึงดูดความสนใจจะแตกต่างกันออกไป จากสิ่งดึงดูดความสนใจได้น้อยไปสู่สิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ที่แสวงหาประสบการณ์แตกต่างกัน โดยปกตินักท่องเที่ยวทุกๆ ไปจะไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเพียงเพื่อให้การท่องเที่ยวคราวนั้นสุขสรรค์ที่สุด นักท่องเที่ยวที่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับมรดกวัฒนธรรม จะใช้เวลาชมทรัพย์ากรวัฒนธรรมที่นั่นเพียงเล็กน้อย จึงได้ประสบการณ์จากแหล่งท่องเที่ยววันนั้นไม่มากนัก เป็นที่ตระหนักกันอย่างกว้างขวางว่าสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวที่ปรากฏอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทุกๆ ไป (Richards, 1996) สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยววัฒนธรรมจำนวนไม่น้อยอาจจะจัดว่าอยู่ในกลุ่มที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจมากมายนัก ผลผลิตทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของส่วนรวมและเป็นของส่วนตัวก็มีให้ชื่นชมอยู่มาก (Prentice, 1993 ; Swarbrooke, 1995) รวมทั้งทัวร์วัฒนธรรม หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ อาคารบ้านเรือนรุ่นเก่าๆ มรดกประวัติศาสตร์และสวนสนุก อย่างไรก็ตาม ผู้จัดการมรดกวัฒนธรรมหลายรายเห็นว่าทรัพย์ากรวัฒนธรรมที่

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ผลกระทบทที่การท่องเที่ยวพียงมีให้น้อยลง ญุณแจดอกแรกที่จะไปสู่การจัดการที่ประสบผลสำเร็จของสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมก็คือ ขอมรับว่าจะต้องจัดการให้สิ่งดึงดูดใจนั้นเกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ความท้าทายสำหรับผู้จัดมรดกวัฒนธรรมเพื่อให้มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวก็คือว่า การมาเยือนจะเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นที่ต้องการหรือไม่ และไม่ว่าจะนำการจัดการ โครงสร้างมาใช้หรือไม่ก็ตาม การยอมรับความจริงนี้หมายความว่าผู้จัดการท่องเที่ยวจะต้องพัฒนาแผนการจัดการที่ยืนยันความต้องการของนักท่องเที่ยวว่า ได้เต็มเต็มประสบการณ์จากทรัพย์ากรวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็เป็นการยืนยันคุณค่ามรดกวัฒนธรรมและความมั่นคงของมรดกวัฒนธรรมยังคงได้รับการดำรงรักษาไว้ ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบของการท่องเที่ยวทั้งหลาย แต่มรดกวัฒนธรรมทั้งมวลก็ไม่ได้มีศักยภาพเชิงการท่องเที่ยว ปกติชุมชนจะเป็นผู้กำหนดแหล่งมรดกวัฒนธรรมเพื่อเหตุผลประการต่างๆ มากกว่าที่จะคำนึงถึงศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของวัฒนธรรมนั้นๆ (Belland และ Boss, 1994 ; Jamieson, 1994) ทรัพย์ากรวัฒนธรรมอาจมีนัยสำคัญต่อท้องถิ่นหรือเป็นทรัพย์ากรที่ไม่ธรรมดาของท้องถิ่น ทรัพย์ากรนั้นอาจมีชื่อในบัญชี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวเสมอไป ตำแหน่งแห่งที่มรดกวัฒนธรรมที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวมีลักษณะร่วมกันอยู่หลายอย่าง เช่น เต็มเต็ม

ประสบการณ์ น่าสนใจและมีเอกลักษณ์ มีขนาดมหึมา สามารถดึงดูดการมาเยือนและสามารถเข้าชื่นชมได้ ที่สำคัญที่สุดคือโน้มน้าวใจให้นักท่องเที่ยวได้มาเยือน วัดก็คงเป็นเหมือนวัดทั่วๆ ไป แต่ถ้ามีอะไรเป็นเอกลักษณ์พิเศษที่แตกต่างไปจากวัดอื่นก็ย่อมจะมีพลังดึงดูดให้ผู้คนที่ได้มาเยือนอย่างต่อเนื่อง เทศกาลที่จัดในท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้คนที่มาเยือนอาจจะเป็นโอกาสพิเศษที่มีนัยซึ่งรับรู้กันเฉพาะชาวบ้านแถบนั้น แต่เทศกาลอาจมีรูปลักษณะหรือ "โดนใจ" นักท่องเที่ยว หากมีคุณลักษณะเข้าเกณฑ์อย่างที่กล่าวมาข้างต้น

1.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับการมาเยือน

ความต้องการไปชื่นชมผลผลิตการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยหลายอย่าง อาทิ เรื่องของระยะทางที่จะไปถึงแหล่งท่องเที่ยว (Greer และ Wall, 1979 ; Truong และ Hensher, 1985 ; Bull, 1991 ; Drezner และ Drezner, 1996 ; McKercher, 1998a,b) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Pearce, 1989 ; McKercher, 1998a,b) และเวลาที่มีให้ในแหล่งท่องเที่ยว (Chavas, Stoll และ Sellar, 1989 ; Walsh, Sanders และ Mckean, 1990 ; Mckean, Johnson และ Walsh, 1995) หากแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระยะทางไกล ความต้องการไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้นก็ลดลง ขณะเดียวกัน หากมีเวลาพอนักท่องเที่ยวก็อาจได้ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ไกลๆ ได้ และถ้าแหล่งท่องเที่ยวอยู่ใกล้กับถิ่นที่อยู่อาศัยของคนส่วนใหญ่หรืออยู่ใกล้กับศูนย์กลางที่

นักท่องเที่ยวต้องมารวมกัน ก็จะยังมีผู้มาเยือนสิ่งดึงดูดใจแห่งนั้นมากกว่าสิ่งดึงดูดความสนใจที่อยู่ในที่ห่างไกล ในที่นี้เองเดียวกัน แหล่งท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้สะดวกย่อมมีผู้มาเยือนอย่างสม่ำเสมอ ผู้คนที่มีชื่อเสียงใคร่ไปเยือนสิ่งดึงดูดใจซึ่งอยู่นอกเส้นทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ไม่ถูกบงกชด้วยเหตุผลใดเหตุผล

หนึ่ง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างพิพิธภัณฑสถานเมืองจะมีนักท่องเที่ยวเข้า-ออกอยู่เป็นประจำ ขณะที่พิพิธภัณฑสถานอยู่นอกเมืองอาจจะเงียบเหงา นานๆ จึงจะมีผู้มาเยือนสักครั้ง ฉะนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับตลาดท่องเที่ยวใหญ่ๆ แล้ว จะต้องพิจารณาถึงตำแหน่งแห่งที่ของสิ่งดึงดูดความสนใจนั้น เมื่อประเมินศักยภาพเชิงการตลาดของสิ่งดึงดูดใจดังกล่าว เฉพาะสิ่งดึงดูดใจที่สุกเลิศเท่านั้นที่จะสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้มาเยือน แม้ว่าสิ่งดึงดูดใจนั้นจะอยู่ไกลเท่าใด จะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเพียงใด ก็จะต้องให้เวลาไปชื่นชมสิ่งนั้นให้จงได้ เวลาที่มีให้จึงมีอิทธิพลต่อคุณภาพและความลุ่มลึกของประสบการณ์ที่ไขว่คว้า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีเวลาจำกัดในการเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะการเดินทางที่จัดโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยว ทุกจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวจะมีเวลาให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างจำกัด และด้วยเป็นนักท่องเที่ยวที่มีเหตุผลจึงเลือกใช้เวลาให้คุ้มค่าที่สุด ระหว่างอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจำนวนมากจะพยายามชื่นชมเพื่อให้ได้ประสบการณ์มากที่สุด ในสถานการณ์เช่นนี้จึงให้ความสนใจในกิจกรรมทั้งหลายที่สามารถเติมเต็มความต้องการประสบการณ์ได้รวดเร็วและง่ายต่อการทำความเข้าใจซาบซึ้ง ในการจัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมจึงพยายามให้นักท่องเที่ยวได้เติมเต็มประสบการณ์จากสิ่งดึงดูดใจที่ใช้เวลาไม่มากนัก

1.6 พฤติกรรมนักท่องเที่ยว

เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวดำเนินไปได้ด้วยดี และป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมมากนัก จำต้องควบคุมประสบการณ์การท่องเที่ยวซึ่งเท่ากับเป็นการตีกรอบให้นักท่องเที่ยวได้เต็มเต็ม ประสบการณ์ตามแนวทางที่ผู้จัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมได้วางไว้ วิธีที่ดีที่สุดที่จะควบคุมประสบการณ์นักท่องเที่ยวก็คือการสร้างมาตรฐานและการสร้างประสบการณ์ให้เป็นประหนึ่งสินค้าที่จะให้บริการแก่ผู้มาเยือน หลายคนอาจเห็นว่าการทำงานเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ผิดธรรมเนียม เพราะการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นดั่งสินค้า ทำให้วัฒนธรรมหมดคุณค่าลงไป ถึงกระนั้นการสร้างมาตรฐานและการแปลงประสบการณ์ให้เป็นสินค้าบริการแก่นักท่องเที่ยวก็เป็นวิธปฏิบัติของการควบคุมการที่ผู้คนจะเข้าไปเยือนแหล่งวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็ช่วยให้แน่ใจว่าผู้มาเยือนจะได้รับประสบการณ์มากที่สุดที่จะทำได้ ด้วยเหตุผลเช่นนี้จึงพบว่าผลผลิตการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่จิตใจสร้างขึ้นมาเพื่อบริการผู้มาเยือนจะทำหน้าที่ดึงดูดความสนใจ นักท่องเที่ยวได้ดีกว่าวัฒนธรรมที่มีอยู่เอง โดยทั่วไปแล้วนักท่องเที่ยวก็ประสงค์จะได้ประสบการณ์ที่จัดการควบคุมไว้ให้ เพราะเป็นสิ่งที่ง่ายที่จะชื่นชมเข้าใจได้ในเวลาอันจำกัด แต่ในความเป็นจริงแล้ว ที่ผ่านมาบริษัทธุรกิจการท่องเที่ยวมักเป็นผู้กำหนดมาตรฐานและทำทรัพยากรท่องเที่ยวให้เป็นสินค้าแทนที่จะเป็นผู้รู้

ทางด้านจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง ผลจึงปรากฏว่านักท่องเที่ยวจะได้ประสบการณ์ที่ไม่เป็นคุณค่าแก่พวกเขา เพราะทำให้คุณค่าของแหล่งที่เขาของบริษัทส่วนใหญ่นั้นก็ถูกนำเข้าไปอยู่ในที่ท่องเที่ยวจริงเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งของคนที่มีเงินมากพอที่จะไปชมและชมการแสดงที่บริษัทจะต้อง

เข้าไปควบคุมเรื่องนี้ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เต็มเต็มประสบการณ์จากการท่องเที่ยววัฒนธรรม โดยแท้ การที่นักท่องเที่ยวต้องโอนอ่อนผ่อนตามการแปลความการจัดแสดงเรื่องราวของวัฒนธรรมตามผู้จัดการการท่องเที่ยวควบคุมเช่นนั้น ก็เพราะนักท่องเที่ยวอาจมาเยือนสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นเพียงครั้งเดียวในชีวิต จึงต้องรีบเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากที่แห่งนั้นอย่างว่องไวและครอบคลุมที่สุดที่คิดว่าทำได้ การควบคุมให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ลักษณะนี้ยังทำให้เชื่อมั่นได้ว่านักท่องเที่ยวมีเวลาจำกัด สามารถได้รับประสบการณ์ที่เป็นสาระสำคัญของสิ่งดึงดูดความสนใจ แทนที่จะเตร็ดเตร่อย่างไร้จุดหมายและก็ได้เพียงประสบการณ์ปลีกย่อยจากสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวแห่งนั้น ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างมาตรฐานและการแปลงทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นผลผลิตท่องเที่ยวยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ อีกทั้งยังเป็นเหตุผลที่ดีในการเก็บค่าเข้าชมทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าว

เป็นที่ทราบดีว่านักท่องเที่ยวหมู่ใหญ่ (การท่องเที่ยวกระแสหลัก) เดินทางท่องเที่ยวในวันหยุด เพื่อความสนุกเพลิดเพลินและเพื่อหลีกเลี่ยงความจำเจ ผู้คนเหล่านี้หวังเพียงประสบการณ์ที่สร้างความรื่นรมย์ที่ไม่ได้ใช้ความพยายามทั้งทางจิตใจหรืออุดมการณ์แต่อย่างใด นักท่องเที่ยวแบบนี้จำนวนไม่น้อยไม่ได้ใส่ใจทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรมที่ไปเยือนแต่อย่างใด ผู้จัดการทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรมต้องไม่ลืมว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์มากไปกว่าเรื่องราวที่เคยรับรู้มาสมัยเรียนชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา ยิ่งไปกว่านั้น เขาเหล่านั้นยังไม่รู้ถึงความเชื่อมโยงจากเรื่องราวอดีตที่เรียนมาให้ไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับมรดกวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมๆ แล้วจึงมีความรู้พอกๆ กับเด็กอายุ 13-14 ปี ความรู้นอกเหนือจากชั้นเรียนอาจได้มาจากสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และภาพยนตร์ เห็นได้ง่ายจากการรับรู้เรื่องราวของชาวบ้านบางระจันหรือพระนเรศวรของชาวไทยทั่วๆ ไป ส่วนมากจะได้มาจากภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ บังเอิญการนำข้อมูลประวัติศาสตร์มาสื่อสารในรูปแบบของละครและภาพยนตร์มักได้รับการดัดแปลงให้เป็นไปตามเงื่อนไขของการตลาดที่ต้องการจะสื่อแก่ผู้ดูผู้ชมในรูปแบบหนึ่ง ผู้ที่ทำหน้าที่จัดการนำเสนอเรื่องราวของวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจึงต้องยอมรับว่าผู้ที่ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นค่อนข้างจำกัด นักท่องเที่ยวแบบนี้มักมีภาพในใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่จะไปเยือนอยู่ล่วงหน้า เมื่อไปถึงแหล่งท่องเที่ยวจึงพยายามเติมเต็มประสบการณ์ที่จะช่วยยืนยันภาพในใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น หลายคนจึงเห็นว่าการไปเที่ยวเช่นนั้น ไม่ได้เพิ่มพูนความรู้ทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด ผู้จัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมต้องยอมรับว่านักท่องเที่ยวผู้มาเยือนจำนวนไม่น้อยเพิกเฉยกับสิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยว และผู้จัดการท่องเที่ยวควรจะมีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่น้อยอย่างไรที่สอดคล้องสัมพันธ์กับสถานะเช่นนี้

องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ประมาณว่า 37 เปอร์เซ็นต์ของนักท่องเที่ยวระหว่างชาตินั้นเป็นนักท่องเที่ยววัฒนธรรม (Richard, 1996 ; Gratton และ Richards, 1996) ตัวเลขดังกล่าวได้มาจากนักท่องเที่ยวผู้ไปเยือนสิ่งดึงดูดใจด้านมรดกวัฒนธรรม พิพิธภัณฑสถาน และร่วมชมการแสดงระหว่างที่เดินทางท่องเที่ยว ผู้ที่มาท่องเที่ยวมีความสนใจในวัฒนธรรมหลายระดับ เช่น สนใจมากเป็นพิเศษ เตรียมตัวเพื่อจะมาชื่นชมหาประสบการณ์อย่างจริงจัง อีกประเภทหนึ่งท่องเที่ยวเตร็ดเตร่ให้ได้ความรู้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมบ้าง นักท่องเที่ยวอีกส่วนหนึ่งมาเยือนแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมอย่างไม่ได้วางแผนการอันใด แต่เมื่อใดที่ชื่นชมทรัพยากรวัฒนธรรมก็ซาบซึ้งในประสบการณ์ที่ได้รับ ประเภทสุดท้าย คือ ผู้มาเที่ยววัฒนธรรมโดยบังเอิญ ไม่ได้ตั้งเป้าหมายอันใดไว้แต่แรก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้ต้องการจะเผชิญกับความท้าทายใดๆ ระหว่างท่องเที่ยว การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่นำมาเป็นดั่งสินค้าการท่องเที่ยวต้องไม่มีลักษณะข่มขู่หรือกล่าวโทษ เรื่องราวของผู้คนในอดีตที่นำมาจัดแสดงแก่นักท่องเที่ยวบางเรื่องอาจจะคาบเกี่ยวกับความน่าสะพรึงกลัวหรือสะท้อนประสบการณ์อันเลวร้ายแต่หนหลัง กระนั้นจัดแสดงก็จะต้องไม่เป็นการ

ประณามหรือกล่าวหาที่ทำให้นักท่องเที่ยวกลายเป็นต้นเหตุแห่งปัญหานั้น นักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งไปเยือนแหล่งมรดกวัฒนธรรมเพื่อยืนยันให้เห็นว่าโลกปัจจุบันพัฒนาก้าวหน้ามาจากอดีตมากน้อยเพียงไร ผู้ออกแบบผลผลิตการท่องเที่ยววัฒนธรรมคิดว่านักท่องเที่ยวไม่ต้องการถูกกระตุ้นให้ระลึกถึงความเลวร้ายทางสังคมรูปแบบต่างๆ อาทิ การกดขี่บังคับและลัทธิชาตินิยม ฯลฯ จึงเห็นได้ว่าในแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง การนำเสนอเรื่องราวที่อาจพาดพิงเกี่ยวกับการกระทำรุนแรงในอดีตก็คงปล่อยให้ให้นักท่องเที่ยวกรองเรื่องราวจากข้อมูลที่จัดแสดงไว้อย่างเป็นกลาง ด้วยเหตุผลเช่นนี้แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมจำนวนมากจึงนำเสนอเรื่องราวในอดีตให้เห็นว่าเป็นประเด็นเล็กๆ น้อยๆ ของยุคสมัยที่ผ่านไปแล้ว ภาพเขียนที่โดมพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดด้วยเป็นภาพที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับการเลิกทาสออกมาในทางนุ่มนวลจรรโลงใจ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต่างก็ต้องการได้รับการเติมเต็มประสบการณ์จากการนำเสนอเรื่องราวที่แท้ โดยมากนักท่องเที่ยวสนใจมรดกวัฒนธรรม แต่มีความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตไม่มากนัก จึงอาจเดินทางท่องเที่ยวโดยมีความเข้าใจ (เท่าที่พอมีความรู้) เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่จะไปเยือนอยู่ล่วงหน้า สิ่งดึงดูดในทางวัฒนธรรมที่ผู้คนไปเยือนอาจได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ ป้อมปราการ คู่อ้อม และสวนสนุกทางประวัติศาสตร์ เช่น เมืองโบราณ ก็เพื่อจะเติมเต็มภาพความเข้าใจที่มีอยู่ล่วงหน้าเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีต (Sizer, 1999) ด้วยเห็นว่าอดีตเป็นเรื่องที่ห่างไกล (จากปัจจุบัน) แหล่งท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมหลายที่จึงนำเสนอออกมาในรูปลักษณะที่งดงาม มีบรรยากาศเก่าๆ ทั้งอาคาร บันไดเวียน เรือกลอนโบราณ และถนนหนทางในแหล่งท่องเที่ยวที่อดีตสมัยยุคสมัยโบราณนั้น (Lowenthal, 1985) ผู้จัดการท่องเที่ยววัฒนธรรมในลักษณะนี้จึงต้องพึงระวังให้สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวดูสะอาด สบายใจเมื่อได้พบเห็น สิ่งสกปรกรกรุงรังทั้งหลายต้องจัดเก็บไปให้พ้นแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเป็นสิ่งไม่เหมาะต่อการมาเที่ยวชมเพื่อความสำราญใจ แหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบนี้คงต้องยกให้เมืองโบราณที่ปากน้ำ สมุทรปราการ ที่สามารถเติมเต็มประสบการณ์นักท่องเที่ยวได้อย่างยืนยาว

1.7 รูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรม

ในแง่ของพื้นที่หรือเขตแดนแล้วนิยามที่จะแบ่งการท่องเที่ยวเป็น 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวภายในประเทศ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศมี 2 ลักษณะ คือ 1. นักท่องเที่ยวภายในประเทศเดินทางออกจากบ้านเกิดเมืองนอนไปท่องเที่ยวต่างประเทศ 2. นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศใดประเทศหนึ่ง การท่องเที่ยวภายในประเทศ หมายถึง การที่คนในประเทศนั้นเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ภายในอาณาเขตประเทศของตน หากลองเปรียบเทียบระดับโลกก็เห็นได้เลยว่านักท่องเที่ยวภายในประเทศจะมีจำนวนรวมกันแล้วมากกว่านักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ กรณีของประเทศไทยนั้นแม้จะไม่มีตัวเลขแน่นอนเพื่อยืนยันขนาดจำนวนนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แต่ก็เชื่อกันได้เลยว่าคนไทยส่วนใหญ่จะเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ คน

จำนวนหนึ่งเท่านั้นที่มีกำลังทรัพย์พอที่จะใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศ แม้นักท่องเที่ยวภายในประเทศจะมีจำนวนมหาศาล แต่รัฐส่วนใหญ่ก็มุ่งเป้าหมายไปที่นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศที่จะเดินทางเข้ามาเยือนประเทศของตนมากกว่า ด้วยการท่องเที่ยวระหว่างชาติเป็นแหล่งนำเงินตราจากต่างแดนเข้าประเทศเป็นกอบเป็นกำด้วย ถือว่ารายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศจัดเป็นสินค้าส่งออก และการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวประหนึ่งเป็นรายได้สินค้านำเข้า WTO (1998) ยืนยันว่า เมื่อเทียบกับรายได้จากการส่งออกสินค้าทั้งหลายด้วยกันแล้ว การท่องเที่ยวระหว่างประเทศเป็นสินค้าส่งออกที่นำรายได้เข้าประเทศมากที่สุด รัฐอาจจะให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นพิเศษก็เฉพาะในโอกาสวิกฤตใดอย่างหนึ่งที่เป็นอุปสรรคการเดินทางท่องเที่ยว ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศลดลงอย่างฮวบฮาบ (Weaver และ Oppermann, 2000 : 26) ช่วงเกิดคลื่นยักษ์สึนามิเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติชายฝั่งของไทยแถบจังหวัดภูเก็ตและพังงาเสียหายอย่างใหญ่หลวง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องเร่งฟื้นฟูและเปิดแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมได้รับการโฆษณาเพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวไทยให้เดินทางท่องเที่ยว เพื่อรัฐจะได้มีรายได้ชดเชยรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศได้บ้างแม้จะเป็นเพียงบางส่วน โปรแกรมท่องเที่ยวทั่วไทยไปไม่ไปไม่รู้ และท่องเที่ยวไทยไปได้ทุกเดือน ฯลฯ คือตัวอย่างการแก้ปัญหาการท่องเที่ยวระหว่างชาติที่ผ่านมา

บทวิพากษ์ทฤษฎีสัญชาตนิยม

นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวประเทศอื่น และพำนักอยู่ในประเทศนั้นนานสุด 1 ปี ก็ถือว่าเป็นนักท่องเที่ยว แต่ถ้าอยู่นานกว่านั้นก็รวมเป็นผู้อพยพเข้าเมืองหรือเป็นคนต่างด้าวที่มาอาศัยอยู่ในประเทศนั้นเป็นการชั่วคราว กรณีนักท่องเที่ยวตามชายแดนที่สามารถข้ามไปมาหาสู่กันได้ภายในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง อาทิ คนไทยข้ามจากหนองคายไปเที่ยวเวียงจันทน์ หรือคนพม่าข้ามเข้ามาเที่ยวประเทศไทยตรงบริเวณด่านท่าซำเหล็ก จังหวัดเชียงราย โดยไม่ได้พกค้ำแรมในประเทศที่ไปเยือน เช่นนี้ก็ถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวเช่นกัน เราเรียกนักท่องเที่ยวประเภทนี้ว่าเที่ยวแบบเข้าไป-เย็นกลับ หรือเที่ยวในวันเดียว (excursionists) และเรียกผู้ที่ไม่ไปเที่ยวต่างแดนโดยค้ำแรมที่นั่นว่านักท่องเที่ยวค้างคืน (stay over) บางครั้งนิยามนี้ก็ปัญหาเนื่องจากในกรณีที่ผู้เดินทางไปถึงปลายทางตอนตี 2 และออกจากที่นั่นตอนตี 4 จะเรียกว่านักท่องเที่ยวค้างคืนหรือไม่ การท่องเที่ยววันเดียวกลับอย่างที่เราเรียกว่า excursionists ในโลกตะวันตกจะหมายถึงการท่องเที่ยวทางเรือ ซึ่งอาจเดินทางไปตามเส้นทางในทะเลสาบ ทะเล แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยามีความนิยมจัดทัวร์ประเภทนี้มากกว่าแหล่งน้ำอื่นใด ทัวร์ทางเรือขึ้นล่องระหว่างกรุงเทพฯ-อยุธยา และทัวร์ทางเรือยามค่ำระหว่างกรุงเทพฯ-นนทบุรี เป็นธุรกิจที่ทำรายได้อยู่ไม่น้อย ระยะ 3-4 ปีที่ผ่านมา การจัดทัวร์ยามค่ำพร้อมรับประทานอาหารเย็นระหว่างขึ้นชมกับทัศนียภาพรอบเกาะตัวเมืองอยุธยากำลังเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว

ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่วนในท้องที่อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ก็มีการท่องเที่ยวแนวนี้เช่นกัน แต่สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวคือการชมแสงเรืองๆ ของมวลหมู่หิ่งห้อยที่อยู่ตามต้นลำพูริมลำน้ำ ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งที่อยู่ริมแหล่งน้ำก็พยายามทดลองจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เช่นกัน เช่น การท่องเที่ยวของตลาดน้ำดอนหวาย อำเภอนครชัยศรี หรือของชุมชนมหาสวัสดิ์ แต่ก็ไม่ว่าจะเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมากเท่าใดเพราะรายการทัวร์จะอยู่ที่ภาคกลางวันซึ่งมีอากาศค่อนข้างจะอบอ้าว หรือร้อนหากเป็นรายการทัวร์ในภาคบ่าย

1.8 นักเดินทางท่องเที่ยววัฒนธรรม

ธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์คือมีความชอบและความอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัวรวมๆ กันไปโดยไม่ได้จัดแยกว่าชอบพอหรือใครรู้อะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียวตลอดกาล ในการท่องเที่ยวก็น่าจะเป็นเช่นนี้ด้วย คนคนหนึ่งก็คงชอบท่องเที่ยวชื่นชมทั้งสิ่งที่ธรรมชาติสร้างและสิ่งที่เป็ฝีมือมนุษย์ ข้อมูลที่จะบอกเล่าถึงลักษณะของนักท่องเที่ยววัฒนธรรมต่อไปนี้เป็นเพียงความพยายามให้เห็นความแตกต่างของคนที่ชอบเรื่องราวของวัฒนธรรมเป็นพิเศษ เมื่อพูดถึงการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นอุตสาหกรรมแขนงหนึ่งก็เป็นที่ยอมรับกันว่าหมายถึงการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ที่ต้องจัดสินค้าและบริการจำนวนมหาศาลเพื่อสนองความต้องการ

ความต้องการนักท่องเที่ยวเดินทางที่ซับซ้อนแต่จะเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ การท่องเที่ยวขนาดมหึมาเป็นการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากมุ่งเดินทางไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เดียวกัน เป็นหน่วยหลักก็ว่าการท่องเที่ยวพักผ่อนชายทะเลในฤดูร้อน การไปเล่นสกีตามขุนเขาในเขตอากาศหนาวและการไปเยือนเมืองใหญ่ๆ เช่น โรม

ปารีส และลอนดอน ปลายศตวรรษที่ 20 การพัฒนาของโลกในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่ช่วยให้ผู้คนมีรายได้เพิ่มขึ้น ปัจจัยทางสังคมซึ่งผู้คนในเมืองอุตสาหกรรมเห็นว่าช่วงเวลาของชีวิตควรจะมีทั้งการทำงานและการพักผ่อน เพื่อเป็นรางวัลแก่การกรำงานหนักมาตลอด อีกทั้งการที่ครอบครัวมีขนาดเล็กลงอันเป็นผลมาจากการคุมกำเนิด ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นแบบแผนที่พบได้ในสังคมที่พัฒนาแล้ว จึงมีกำลังทรัพย์ซื้อสินค้าบริการได้ดีกว่าครอบครัวขนาดใหญ่ในสมัยก่อน นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร การคมนาคม ตลอดจนความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยผลักดันให้การเดินทางท่องเที่ยวขยายวงกว้างออกไปทั้งทางด้านระยะทางที่ไปสู่แหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรท่องเที่ยว ปัจจุบันนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต้องการมีส่วนร่วมกิจกรรมหลากหลาย นักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางท่องเที่ยวกันบ่อยกว่าแต่ก่อน ดังนั้น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจำเป็นต้องดูแลความสนใจและรสนิยมของนักท่องเที่ยวให้ทั่วถึง สมัยนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต่างแสวงหาประสบการณ์หลากหลายในวันหยุด ลักษณะเด่นของการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมคือการท่องเที่ยวเดินทางเป็นหมู่คณะขนาดใหญ่ที่มุ่งไปหาความสำราญในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม การจัดรายการท่องเที่ยวเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด เพื่อสะดวกต่อผู้จัดให้สามารถบริการนักท่องเที่ยวทั้งหมดได้อย่างทั่วถึงและเสมอภาค

โดยมากนักท่องเที่ยวจะมาจกประเทศที่ร่ำรวยที่มีกำลังทรัพย์พอจะใช้จ่ายในการท่องเที่ยวในอาณาเขตประเทศของตนหรือเดินทางไปแสวงหาความสุขสันต์ในต่างแดน โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งยังมีทรัพยากรท่องเที่ยวที่ชวนให้ระทึกใจได้มากอยู่ ความเมื่อน่ายสภาพแวดล้อมของเมืองอุตสาหกรรมทำให้นักท่องเที่ยวต่างมุ่งหวังเติมพลังให้แก่ชีวิตด้วยการไปพักผ่อนช่วงวันหยุดยาว ณ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยเฉพาะการอาบแดดตามชายหาดทะเล การเล่นน้ำทะเลและการเล่นกระดานโต้คลื่น แหล่งท่องเที่ยวบนเกาะฮาวายเป็นที่รองรับความต้องการท่องเที่ยวแนวนี้มานานกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ถ้าเป็นวันหยุดช่วงฤดูหนาว การเล่นสกีตามแหล่งท่องเที่ยวในประเทศยุโรปตะวันออกอย่างประเทศสวีเดนและประเทศสวิตเซอร์แลนด์จะเป็นพื้นที่ยอดนิยมของนักท่องเที่ยวผู้หลงใหลในกีฬาประเภทนี้ยิ่งนัก

นอกจากลักษณะข้างต้นแล้ว นักท่องเที่ยวหมู่มากยังมีภาพลักษณ์อื่นๆ เช่น การท่องเที่ยวเพียงผิวเผินในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ ไปเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวโด่งดังก็เพื่อแสดงให้คนอื่นรู้ว่าตนก็ได้ไปเยือนสถานที่เหล่านั้นมาแล้ว การได้ไปเยือนสถานที่ท่องเที่ยวเด่นดังกลายเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสูง-ต่ำทางสถานภาพ ผู้ที่ได้ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงจะรู้สึกว่าคุณมีโอกาสเหนือกว่าคนอื่นๆ ที่ยังไม่ได้ไปเยือนสถานที่แห่งนั้น การท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมนี้นักท่องเที่ยวจะระวังทุกอย่าง เช่น ต้องท่องเที่ยวโดยไม่เหน็ดเหนื่อย ไม่โลดโผนผจญภัย การกินอยู่หลับนอนก็ต้องที่โรงแรมและภัตตาคารที่มีชื่อเสียง มีบริการทุกอย่าง

บทบาทที่ยั่งยืนของนักท่องเที่ยว สังคมสีเขียว

จากกลุ่มใหญ่เพื่อเติมเต็มความสนใจ ความคาดหวังและแรงกระตุ้นจากการท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นหลัก เป้าหมายปลายทางคือการไปเยือนถึงถิ่นที่ผู้คนยังถือปฏิบัติตามแบบแผนวัฒนธรรมของตน ความสนุกตื่นเต้นระหว่างการเดินทางและประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้ ชื่นชมกับมรดกวัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นเนื้อหาหลักของการท่องเที่ยวทางเลือกแนวนี้ ระยะเวลาหลังจะพบว่ามือนักท่องเที่ยวต่างแดนเดินทางปะปนไปกับคนท้องถิ่น เสมือนนักธุรกิจที่พยายามค้นหาตัวตนของตนเอง โดยพื้นฐานความต้องการจากการท่องเที่ยวแล้ว นักท่องเที่ยววัฒนธรรมแตกต่างจากนักท่องเที่ยวดั้งเดิม ดังข้อเปรียบเทียบประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

นักท่องเที่ยวดั้งเดิม	นักท่องเที่ยววัฒนธรรม
1. สนุกเพลิดเพลินกับประสบการณ์จอมปลอม เที่ยวไม่ไกลไปจากละแวกบ้าน	1. กระตือรือร้นต่อประสบการณ์ที่จะได้มา ส่วนบุคคลและหลักแหลมต่อแนวคิดการเดินทาง
2. เห็นความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยว การพักผ่อน และการใช้ชีวิตเพียงเล็กน้อย	2. แสวงหาความแตกต่างอย่างจึกจุก

นักท่องเที่ยวยุคดั้งเดิม

3. ยอมรับว่าไม่มีประสบการณ์ขนานแท้
ดั้งเดิม
4. เห็นว่าประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเป็นเรื่องเล่นๆ
5. ทำตัวแปลกแยกจากท้องถิ่นแหล่ง
ท่องเที่ยวปลายทาง
6. ไม่ค่อยใส่ใจในความแตกต่างระหว่าง
ความเป็นจริง และจินตนาการเท่าไรนัก
7. สนใจในประสบการณ์ประโลมโลก
8. ยอมรับการนำเสนอทรัพยากรท่องเที่ยวใน
รูปการจัดแสดง

นักท่องเที่ยวยุควัฒนธรรม

3. ใฝ่หาความถ่องแท้ในประสบการณ์ทาง
วัฒนธรรม
4. ผูกพันกับความถ่องแท้ที่มีอยู่ และ
ปรับปรุงจิตวิญญาณให้แข็งแกร่ง
5. มีปฏิสัมพันธ์กับปลายทางแหล่งท่องเที่ยว
และผู้คนในถิ่นท่องเที่ยวอย่างจริงจัง
6. อาจมีการคาดหวังตามอุดมคติถึงสถานที่
และบุคคลในถิ่นท่องเที่ยว
7. สนใจในประสบการณ์ที่เป็นจริง
8. ระวังเรื่องการจัดการท่องเที่ยวแบบจัดแสดง
และเสแสร้ง

จากข้อมูลข้างต้นพอประมวลอย่างมีนัยได้ว่า การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวอย่างมี
สำนึกต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยววัฒนธรรมจะช่วยสร้างเสริมภูมิปัญญาและปลูกฝังให้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนวนลิขสิทธิ์

อุดมการณ์ โลกทัศน์ และเป้าประสงค์ของการท่องเที่ยวเหมือนนักท่องเที่ยววัฒนธรรมที่กล่าวมาทั้ง 8
ประการข้างต้น ขนาดของกลุ่มเดินทางท่องเที่ยวจึงไม่ใช่อุปสรรคที่จะเป็นนักท่องเที่ยวผู้มีวิสัยทัศน์แต่อย่าง
ใด นักเดินทางท่องเที่ยวไปลำพังคนเดียว หรือเดินทางเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็อาจจะมีพฤติกรรมที่ส่งผลกระทบต่อ
เลวร้ายต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้หากไม่มีจิตวิญญาณที่จะเก็บรักษามรดกวัฒนธรรมให้อยู่คู่สังคม
โลกยาวนานเท่านาน นักเลงพระ นักค้าของเก่า และนักสะสมของโบราณ อาจเดินทางไปยังแหล่ง
ท่องเที่ยวโดยอ้างวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ แต่ในทางปฏิบัติกลับนำมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอันดั่งมา
แปรเปลี่ยนเป็นของที่มีมูลค่ามหาศาลเพื่อประโยชน์ของตนเอง เช่นนี้ก็ไม่อาจนับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรมได้ ขณะที่นักเรียนทุนแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ นักกีฬาผู้ไปแข่งขันต่างแดนนับเป็น
ตัวแทนหน่วยงานที่ไปร่วมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาติอื่นๆ ฯลฯ เหล่านี้จัดว่าเป็นนักท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่ง จึงพอล่าวอย่างสรุป ณ ที่นี้ได้ว่า การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นแนวทางการ
ท่องเที่ยวที่จะสร้างสรรค์สังคมให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของความพอเพียงที่จะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในภาย
ภาคหน้า

หากใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นเกณฑ์ในการพิจารณารูปแบบการจัดการและการตอบสนองการท่องเที่ยวแล้ว เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวกระแสใหม่หรือที่เรียกกันหลากหลายออกไป เช่น การท่องเที่ยวทางเลือก หรือการท่องเที่ยวอย่างมีสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ฯลฯ ก็พอจะแบ่งการท่องเที่ยวออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ การท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติมีขอบเขตของพื้นที่ท่องเที่ยวแน่ชัด อีกทั้งการจัดการก็มีผู้รับผิดชอบเป็นกิจจะลักษณะ กองอุทยาน กรมป่าไม้ มีหน้าที่พิเศษส่วนหนึ่งคือการดูแลการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอุทยาน อุทยานแห่งชาติหลายแห่งมีกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ต้อนรับผู้มาเยือน การจัดกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างความเข้าใจระบบการทำงานของธรรมชาติที่มีสาระใหญ่อยู่ที่การพึ่งพาอาศัยกันของสิ่งต่างๆ ในระบบนิเวศธรรมชาติ จัดว่าเป็นการควบคุมประสบการณ์แก่ผู้มาเยือนให้เป็นไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ อีกทั้งยังสามารถตอบสนองความต้องการเพิ่มเติมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และพักผ่อนในเวลาอันจำกัดของนักท่องเที่ยว

อุทยานแห่งชาติส่วนใหญ่มีข้อมูลเดินทางในแหล่งท่องเที่ยวพร้อมทั้งบอกกล่าวปัญหาและอุปสรรคที่อาจพบในเส้นทางแต่ละเส้นทางที่จะท่องเที่ยวไปถึง นับว่าช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เตรียมพร้อมก่อนออกเดินทาง เนื่องด้วยการท่องเที่ยวธรรมชาติต้องปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ในแต่ละวัน

บทวิพากษ์วิสัยทัศน์การท่องเที่ยว สมองลึกลับ

ที่จะมากได้ ขณะเดียวกันก็เป็นการช่วยให้ฝ่ายจัดการสามารถคุมสถานการณ์ต่างๆ ได้ โดยเฉพาะการเดินทางท่องเที่ยวในเขตอุทยานที่มีสัตว์ป่า อย่างเช่น เขาใหญ่และภูกระดึง ยิ่งจำเป็นอย่างมากที่นักท่องเที่ยวจะต้องพึงระมัดระวังที่จะไม่ให้การไปเยือนส่งผลกระทบต่อธรรมชาติแวดล้อมหรือต้องเผชิญกับปัญหาเฉพาะหน้าเพราะสัตว์ป่าเหล่านั้น กุระเบียบที่ทางอุทยานวางไว้ให้ปฏิบัติจึงเป็นการควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวได้ระดับหนึ่ง ที่จะช่วยให้ทรัพยากรท่องเที่ยวยังคงมีอยู่ต่อไป เพื่อสรรพลึงทั้งหลายในระบบนิเวศสามารถสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวชั้นลูกหลาน ในภายภาคหน้า ในแง่ของสิ่งดึงดูดความสนใจจากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติก็เห็นได้ชัดเจนเช่นกันว่า ความแปลกแยกของสภาพแวดล้อมจากสังคมเมืองผลักดันให้นักท่องเที่ยวยุคใหม่ยิ่งฉีกความเป็นธรรมชาติของพืชสัตว์ที่มีชีวิตอิสระ ปราศจากพันธุการใดๆ สีสันและกลิ่นอายจากคามบริสุทธิ์ของธรรมชาติคือเสน่ห์ที่ทรัพยากรท่องเที่ยวอื่นไม่อาจทัดเทียมได้ แม้ว่าผู้จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะไม่ได้แทรกแซงในการแปลความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ แต่การที่นักท่องเที่ยวต่างทำความเข้าใจความหมายจากธรรมชาติด้วยภูมิหลังและประสบการณ์ของแต่ละคน ก็เท่ากับยิ่งเพิ่มคุณค่าให้กับการท่องเที่ยวธรรมชาติยิ่งขึ้น

ครั้นเมื่อพิจารณาการท่องเที่ยววัฒนธรรมก็พบว่าอาจมีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อาทิ ฤดูกาลกับการท่องเที่ยว ความน่าประทับใจของธรรมชาติย่อมหมุนไปตามการเปลี่ยนแปลงแห่งฤดูกาล วัฒนธรรมโดยเฉพาะในส่วนของชาวนาชาวไร่ก็มีความใกล้ชิดและผันเปลี่ยนไปตามวัฏจักรของธรรมชาติเช่นกัน การแสดงออกของผู้คนที่สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพดินฟ้าอากาศจึงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ทรัพยากรการท่องเที่ยววัฒนธรรมดึงดูดความสนใจผู้มาเยือนได้อยู่เนืองๆ เทศกาลงานประเพณีในรอบปีที่จัดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นคือสิ่งดึงดูดใจหลักๆ ที่กระตุ้นให้มีการท่องเที่ยวเดินทาง ด้วยเหตุที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของผู้คน จึงไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลเป็นระเบียบอันหนึ่งอันเดียวกัน ยิ่งการท่องเที่ยวธรรมชาติ ในบริเวณที่จัดกิจกรรมส่วนใหญ่ไม่มีศูนย์ข้อมูลบริการ นักท่องเที่ยวต้องหาความรู้ความเข้าใจมาล่วงหน้าก่อนเดินทางไปเยือน กรณีของงานประเภทการแสดงประกอบแสงสีเสียงและสื่อผสมที่นิยมจัดกันภายใต้การควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐและงานโอกาสพิเศษอย่างเช่น งานมหกรรมดนตรี งานแม่น้ำของแผ่นดิน และงานประกวดความสามารถทั้งหลายเหล่านี้อาจมีฝ่ายอำนวยความสะดวกด้านข้อมูลประชาสัมพันธ์ ที่ทำเช่นนี้ได้ก็เพราะเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นภายในพื้นที่ที่มีขอบเขตและมีการเสียค่าใช้จ่ายเพื่อเข้าชมงาน การท่องเที่ยววัฒนธรรมในโอกาสเหล่านี้ การตีความหมายและการนำเสนอเรื่องราวทางวัฒนธรรมเป็นผลการผลิตของผู้จัดงาน นักท่องเที่ยวในฐานะผู้ชมการแสดงและมีส่วนร่วมในงานจะเต็มใจประทับใจตามแนวทางที่ฝ่ายจัดงานควบคุมไว้ ในแง่ของการตอบสนองจากการบริการท่องเที่ยวเวลานั้น นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นฝ่ายสร้างความสัมพันธ์กับธรรมชาติในแง่ของแหล่งท่องเที่ยวโดยปราศจากการตอบโต้โดยตรงอย่างทันทีทันใดจากองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว แต่ในการท่องเที่ยววัฒนธรรมมีความสัมพันธ์คู่ที่เห็นได้ชัดระหว่างแขก (นักท่องเที่ยว) และเจ้าบ้านซึ่งรวมถึงคนในท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยว

1.9 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรม

ภายหลังที่มรดกวัฒนธรรมกลายเป็นประหนึ่งผลผลิตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้มีผู้สนใจศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์อุตสาหกรรมมรดกวัฒนธรรมและเหตุผลที่อุตสาหกรรมด้านนี้เจริญเติบโต ในวงการท่องเที่ยวจึงอาจจะได้ยินคำว่าผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวทางมรดกวัฒนธรรม ซึ่งพาดพิงถึงสถาบัน งานศิลปะ แหล่งมรดกวัฒนธรรม และโอกาสพิเศษต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะ Silberberg (1995) มีความเห็นว่า ผลผลิตมรดกวัฒนธรรมจะสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้เพราะมีคุณสมบัติ 8 ประการต่อไปนี้

1. คุณสมบัติที่สามารถเข้าใจได้
2. มีความตระหนัก

3. ทักษะการบริการลูกค้า
4. ความยั่งยืน
5. มีเอกลักษณ์หรือลักษณะพิเศษ
6. ความสะดวกสบายที่จะเข้าไปถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรม
7. การสนับสนุนและการมีส่วนร่วมของชุมชน
8. ความรับผิดชอบในการจัดการ

นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาให้ความสนใจค้นคว้าลักษณะของนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนแหล่งมรดกวัฒนธรรม เช่น Peterson (1994) แบ่งนักท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมออกเป็น 4 แบบ คือ 1. นักท่องเที่ยวผู้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และมักเป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ประวัติศาสตร์อย่างลุ่มลึก 2. นักท่องเที่ยวผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวในโอกาสพิเศษ เช่น ในเทศกาลสำคัญที่จัดขึ้นในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว 3. นักท่องเที่ยวที่จากบ้านเพื่อมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 4. นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาเที่ยวชมแหล่งมรดกวัฒนธรรมตามความสะดวก Prentice (1993) แบ่งนักท่องเที่ยวแนวนี้ออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1. นักท่องเที่ยวผู้ที่มีการศึกษา 2.

นักวิชาการ (เมื่ออาชีพ) 3. ครอบครัว 4. นักเขียน และ 5. ผู้แสวงอดีต (ที่นำรัฐมนตรี)

คุณภาพของการบริการ คือประเด็นหลักในอุตสาหกรรมบริการและเป็นหัวใจในหลายๆ ส่วนของการท่องเที่ยว นอกจากจะเป็นสาระสำคัญของการตลาดบริการแล้ว คุณภาพของการบริการยังเป็นพื้นฐานของการตลาดบริการ (Berry และ Parasuraman, 1991) บริการที่ดีเลิศคือรางวัลตอบแทนที่จะช่วยให้มีลูกค้าเพิ่มขึ้นจากการเรียกใช้บริการและการบอกกันต่อๆ ไป ในธุรกิจการท่องเที่ยวเป้าหมายสูงสุดของการลงทุนทางการท่องเที่ยวก็คือการเพิ่มผลกำไร เมื่อมีการแข่งขันกันมากขึ้นผู้ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวจำเป็นต้องปรับปรุงทั้งด้านสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวและการบริการ แม้ในองค์กรการท่องเที่ยวที่ไม่ได้หาผลประโยชน์กำไรก็ยังคงต้องให้ความสำคัญต่อคุณภาพของการบริการ เพราะเป้าประสงค์ขององค์กรก็คือการสร้างคามพึงพอใจแก่ผู้ที่เข้ามาใช้บริการการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวได้ใช้ทรัพยากร เงิน เวลา และพลังงาน (ไปในการท่องเที่ยว) ก็เพื่อหวังจะได้รับคามพึงพอใจ การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวด้วยการบริการอย่างล้ำเลิศถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวขององค์กร (Mackay และ Crompton, 1988)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการลงทุนลงแรงเดินทางมาเที่ยวชมมรดกวัฒนธรรม ก็คือประสบการณ์ที่ช่วยเติมเต็มความต้องการทางจิตใจเป็นสำคัญ (Kozak, 2001) ในแง่ของอุตสาหกรรมแล้วประสบการณ์จึงเท่ากับเป็นผลผลิตของการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรม ประสบการณ์เช่นนี้ขึ้นอยู่กับปฏิริยาส่วนบุคคลและความรู้สึกที่เป็นประสบการณ์โดยผู้บริโภคร (นักท่องเที่ยว) เมื่อผู้บริโภครได้รับการบริการจากการท่องเที่ยว (Otto และ Ritchie, 1996) ดังนั้น จากทัศนคติของธุรกิจบริการมรดกวัฒนธรรม แม้ว่าคุณภาพของบริการจะสำคัญ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการบริการก็เป็นปัจจัยสำคัญด้วยเช่นกัน ถูกค่า (นักท่องเที่ยว) ที่ได้รับการบริการอย่างมีความสุขความพึงพอใจมีแนวโน้มที่จะกลับมาเยือนสถานที่แห่งนั้นอีกและจะพูดถึงแง่มุขดี ๆ เกี่ยวกับบริการที่ได้รับ องค์กร หน่วยงาน และบริษัทที่ทำธุรกิจการท่องเที่ยว คำนึงถึงความพึงพอใจของผู้มาเยือนเป็นสำคัญ กล่าวคือ จะต้องคอยปรับปรุงคุณภาพของการบริการและเพิ่มความพึงพอใจในประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเมื่อมาเยือน ทั้งคุณภาพของการบริการและความพึงพอใจของผู้มาเยือนเป็นประเด็นสำคัญยิ่งของการบริการการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรม ฉะนั้น เป้าหมายของนักการตลาด การท่องเที่ยวจึงอยู่ที่การปรับปรุงทั้งคุณภาพของการบริการและระดับความพึงพอใจของแขกผู้มาเยือน

1.10 แนวคิดเพื่อการทำความเข้าใจพัฒนาการการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในปี พ.ศ. 2504 องค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเริ่มจัดอบรมมัคคุเทศก์เป็นครั้งแรกของประเทศ พร้อมกันนั้นอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ก็ได้รับการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานและกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างเป็นทางการแห่งแรกของประเทศ แต่แรกเริ่มนั้นการเรียนการสอนวิชาการ โรงแรมและการท่องเที่ยวมีเฉพาะในสถาบันอาชีวศึกษาที่ให้ประกาศนียบัตรหรือประกาศนียบัตรชั้นสูงแก่ผู้จบการศึกษา ระยะเวลาที่ธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตอย่างรวดเร็วและเป็นแหล่งรายได้ที่เห็นเด่นชัดเทียบเท่าธุรกิจเกษตร จึงมีการตื่นตัวด้านการเรียนการสอนวิชาการ โรงแรมและการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น จากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2539) มีสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนด้านการ โรงแรมและการท่องเที่ยวทั้งหมด 69 แห่ง แม้ปัจจุบันจะมีการเรียนการสอนการท่องเที่ยวกันค่อนข้างมาก กระนั้นปัญหาที่สถาบันทั้งหลายประสบอยู่ก็มีอยู่มาก อาทิ ยังขาดมาตรฐานการเรียนการสอนที่เป็นเอกภาพ ผู้เรียนยังไม่สามารถเข้าถึงเรื่องราวของวิชาการด้านนี้ได้อย่างลุ่มลึก เพราะตำราเรียนส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในภาษาต่างประเทศ ที่สำคัญผู้สอนวิชาการด้านนี้ส่วนใหญ่ (รุ่นก่อนๆ) เป็นผู้รู้ ผู้ชำนาญในสาขาวิชาการแขนงอื่นๆ เช่น ด้านภูมิศาสตร์ มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา ที่สนใจประเด็นการท่องเที่ยวมากเป็นพิเศษ ทำให้การเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งแตกต่างกัน

กันออกไปตามพื้นฐานภูมิหลังของอาจารย์ผู้สอน สภาพการณ์เช่นนี้มีผล ไปถึงแนวคิดและทฤษฎีทางการท่องเที่ยวที่พบว่า การทำความเข้าใจพฤติกรรมการท่องเที่ยวต้องอาศัยความรู้สหวิทยาการเป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องนำคำอธิบายจากศาสตร์แขนงต่างๆ มาประมวลเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมและปัญหาของการท่องเที่ยวแต่ละแง่มุม

แนวคิดที่ใช้เพื่อทำความเข้าใจการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา คือ แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง และแนวคิดเชิงหน้าที่แนวคิดแรกมาจากพื้นฐานที่ว่า การท่องเที่ยวพัฒนาขึ้นมาในหนทางซึ่งสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแบบแผนประวัติศาสตร์และการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิดนี้การท่องเที่ยวจะอยู่ในรูปแบบใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับตัวกำหนดทางเศรษฐกิจและการเมืองของการค้าโลกที่ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจต่อลักษณะอื่นๆ ของการท่องเที่ยวนัก เช่น ความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวปลายทาง ความแตกต่างในประเภทของวันหยุด หรือแม้กระทั่งความรู้สึกลึกซึ้งของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับประสบการณ์การเดินทาง จากประสบการณ์การทำงานในแอฟริกาใต้ Britton (1981) ได้เสนอแนวคิดว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันด้านต่างๆ ตลอดไป ทั้งๆ ที่การท่องเที่ยวก็นำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมาให้ประเทศยากจนอยู่มากพอสมควร แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองตรวจสอบลักษณะผิวเผินของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวใน

ความพยายามที่จะค้นหามูลเหตุแห่งปัญหา การจะเข้าใจปัญหานี้ได้ จำเป็นต้องพิจารณาถึงการจัดระเบียบ

มหาวิทยาลัยศรีปทุม สภานิสิตนักศึกษา

การท่องเที่ยวและโครงสร้างเศรษฐกิจโลกที่สามที่ค้ำค้ำการท่องเที่ยวมาจากชาติพัฒนาขึ้นใน ประเทศโลกที่สามที่ปกครองแบบสังคมนิยมได้อย่างไม่ค่อยดี มีการแข่งขันที่ขึงเค้นเองมา

ชั้นกลางที่มีฐานะดีจากประเทศอุตสาหกรรมประสงค์จะเดินทางไปต่างประเทศ และมีบริษัทธุรกิจการโรงแรม บริษัทการบินและบริษัททัวร์ระหว่างชาติเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากช่วง ค.ศ.1970 และ ค.ศ.1980 ผลกำไรจากการท่องเที่ยวนานาชาติส่วนใหญ่จะตกอยู่กับบริษัทผู้ประกอบการจากต่างชาติ โดยสรุปแล้วแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองให้ความสำคัญที่ความไม่เสมอภาคทางโครงสร้างในการค้าโลก และชี้แนะว่า เป็นไปได้ยากมากที่การท่องเที่ยวนานาชาติจะนำไปสู่ความสมดุลย์ทางการค้าระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศที่ยากไร้ トラบดีที่ยังไม่ได้เปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ส่วนแนวคิดเชิงหน้าที่เป็นแนวคิดที่มองโลกในแง่ดี ด้วยเห็นว่าปัญหาส่วนใหญ่มีทางแก้ไขได้ด้วยการจัดการที่ดีและมีมาตรฐานนโยบายที่เหมาะสม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการแบ่งการท่องเที่ยวระหว่างชาติเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ 1. ชั้นพลวัต ที่ครอบคลุมการเคลื่อนที่ไปสู่แหล่งท่องเที่ยวและกลับจากแหล่งท่องเที่ยว 2. ชั้นนิ่งงัน เป็นตอนที่พักอยู่ ณ แหล่งท่องเที่ยว และ 3. ผลที่ตามมา ที่หมายถึงผลกระทบของเศรษฐกิจที่มีต่อสภาพแวดล้อม เป็นแนวคิดที่เน้นการบรรยายคุณลักษณะของนักท่องเที่ยว ผลกระทบที่หลากหลายและแหล่งท่องเที่ยวแบบต่างๆ แนวคิดนี้ไม่ค่อยพาดพิงถึงแง่มุมทางการเมืองและอดีตของการเปลี่ยนแปลงในประเทศโลกที่ 3 ที่แนวความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเชื่อว่าก่อให้เกิดความเสียเปรียบใน

คุณลักษณะการค้าในประเทศโลกที่ 3 ทั้งหลาย โดยสรุปแล้ว พอเห็นได้ว่าแนวคิดเชิงหน้าที่เห็นว่าการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา และเชื่อว่าปัญหาทั้งหลายมีทางออกทางแก้ไขได้โดยวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

นอกจากแนวคิดทั้งสองที่กล่าวมาข้างต้น Jafari (1989) ยังได้นำเสนอแนวคิด 4 ทศนะ เพื่อ การศึกษาการท่องเที่ยว แนวคิดที่ 1 สนับสนุนการท่องเที่ยว แนวคิดที่ 2 เน้นให้ตระหนักถึงผลกระทบจาก การท่องเที่ยว แนวคิดที่ 3 สนับสนุนการท่องเที่ยวทางเลือก และแนวคิดที่ 4 ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว บนพื้นฐานขององค์ความรู้ แนวคิดที่ 1 เป็นทัศนวิสัยในช่วงแรกๆ ที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยว ยิ่งๆ ขึ้น เพราะเป็นธุรกิจที่นำรายได้สู่ชุมชนอย่างยิ่ง การพัฒนาการท่องเที่ยวควรจะเป็นไปภายใต้หลักการ ตลาดการค้าเสรี การพัฒนาเศรษฐกิจจะยั่งยืนก็ด้วยการนำทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ หาดทราย สายลม และ แสงแดด และทรัพยากรวัฒนธรรม อาทิ ประเพณี เทศกาล และมรดกวัฒนธรรมต่างๆ ออกสนองความ ต้องการของตลาดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ตามแนวคิดสนับสนุนการท่องเที่ยวเห็นว่า การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและวัฒนธรรมหลายประการ อาทิ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม และนำสันติสุขมาสู่โลกจากการเดินทางท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน (ในแหล่งท่องเที่ยว) ได้เข้ามา

ติดต่อกันโดยตรง (D'Amore, 1988) ยิ่งกว่านั้น การท่องเที่ยวยังช่วยกระตุ้นให้มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เพื่อการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการบริการด้านการท่องเที่ยวได้แก่การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามา

อียิปต์ และนครวัด กรุงศรีอยุธยาไปกว่านี้หากไม่ได้บำรุงรักษาที่มีค่าใช้จ่ายมาจากกำไรของการท่องเที่ยว

แนวคิดที่ 2 ปรากฏในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ต่อช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ด้วยสาระแห่งการ ได้แย้งเป็นปฐมว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยไม่มีหลักเกณฑ์จะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมหาศาลต่อ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยว สาเหตุใหญ่ของปัญหานี้ เนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเข้มข้นในพื้นที่หลายแห่ง และโดยเฉพาะในประเทศด้อยพัฒนานั้น จะเห็นผลกระทบดังกล่าวอย่างรุนแรง ประกอบกับช่วงเวลานั้นมีความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอย่าง กว้างขวาง อย่างเช่นในผลงาน "Silent Spring" ของ Carson (1962) และผลงานทางเศรษฐศาสตร์ "จิ๋วแต่แจ๋ว (Small is Beautiful)" ของ Schumacher (1973) และผลงาน "Gaia: A New Look at Life on Earth" ของ Lovelock (1979) มีผู้สนับสนุนทัศนะนี้อยู่มาก เช่น Crittendon (1975) ย้ำให้เห็นถึงผลกระทบด้านลบของ การท่องเที่ยวที่มีต่อสัตว์ป่าและยืนยันว่าความขัดแย้งจะดำเนินต่อไปด้วยการท่องเที่ยวที่ส่งผลอันตรายได้ ขยายวงกว้างไปสู่บริเวณที่ยังไม่ถูกทำลายให้เสียหาย ในแนวคิดที่ไม่สนับสนุนการส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แย้งว่า การท่องเที่ยวมีแต่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดและความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความแบ่งแยก แยกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็น

บุคคลภายนอกที่มีแบบแผนความเป็นเลิศสูงกว่าชาวบ้าน ในแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม ความเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยวและบริเวณที่หลากหลายและทรัพยากรที่มีให้แก่นักท่องเที่ยวอาจเพิ่มความขัดแย้งแก่คนท้องถิ่นยิ่งขึ้น เพราะต้องซื้ออาหารและบริการในราคาที่แพงขึ้นตามสนนราคาจากการท่องเที่ยว ดังเช่นที่ชาวเกาะสมุยและชาวเกาะเสม็ดประสบอยู่ ทุกสิ่งทุกอย่างถูกนำมาแปรเปลี่ยนเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวมากกว่าเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นอย่างที่เคยเป็นมา (Cohen, 1988) นอกจากนี้ การมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นยังนำมาซึ่งอาชญากรรมอย่างที่ปรากฏอยู่เสมอๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวพญาและกาญจนบุรี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากนักท่องเที่ยวเป็นเป้าแก่การประกอบอาชญากรรม อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะตัวนักท่องเที่ยวเองมุ่งหมายที่เข้าไปพัวพันกับการกระทำที่ผิดกฎหมาย

แนวคิดที่ 3 สนับสนุนการท่องเที่ยวทางเลือก เพื่อเป็นหนทางแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวเก่าๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก ตามแนวคิดนี้ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวควรเป็นผู้คนในท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยวที่ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวขนาดเล็ก เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวทางเลือกช่วงกลางปี ค.ศ.1980 จึงได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมา ทั้งนี้โดยอาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวหลักๆ พอเข้าสู่ต้นศตวรรษที่ 21 วงการท่องเที่ยวเริ่มต้นด้วยต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมยิ่งขึ้น จึงได้มีความพยายามนำเสนอการท่องเที่ยวรูปแบบ

บทบาทที่ศึกษาวิจัยพิเศษพิเศษ สังกษนิยสิทธิ

ต่างตระหนักดีว่า การท่องเที่ยวได้พัฒนาไปเป็นอุตสาหกรรมระดับโลกไปแล้ว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสนับสนุนการท่องเที่ยวทางเลือก เพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ยั่งยืนต่อไปในภายภาคหน้า แต่สิ่งสำคัญที่สุดจะต้องนำแนวคิดองค์รวม หรือแนวคิดระบบมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว แนวคิดองค์รวมมีสาระอยู่ที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นระบบเดียวกันนั้นต่างมีความสัมพันธ์เชิงพึ่งพา ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวก็เป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งในกิจกรรมหลากหลายที่มีอยู่ในชุมชน แหล่งท่องเที่ยว ฉะนั้น หากจะกระทำใดๆ เพื่อนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไปจัดการเพื่อการท่องเที่ยวก็ ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ได้อย่างเป็นลูกโซ่ การศึกษาความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งก่อนจะนำการท่องเที่ยวเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวแห่งนั้น การศึกษาทดสอบเช่นนี้เป็นวิธีการหาทางออกให้กับการท่องเที่ยวว่าแหล่งท่องเที่ยวใดควรจะให้มียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอย่างดั้งเดิม (mass tourism) หรือควรให้เป็นการท่องเที่ยวทางเลือก การวิเคราะห์ตามหลักวิทยาศาสตร์ด้วยกรอบแนวคิดองค์รวมจะให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวและหาวิธีส่งเสริมเพื่อการวางแผนที่เหมาะสม พร้อมทั้งกลยุทธ์การจัดการที่จะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

1.11 แนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวคือพฤติกรรมดั้งเดิมที่นักท่องเที่ยวนำไปด้วยระหว่างเดินทางไปท่องเที่ยวพักผ่อน เป็นวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวเองและเป็นวัฒนธรรมของประเทศชาติ (ของนักท่องเที่ยว) วัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวจะอธิบายพฤติกรรมนักท่องเที่ยว วัฒนธรรมของเจ้าภาพ (ผู้ให้บริการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว) คือวัฒนธรรมของประเทศที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือน เวลาเดินทางไปท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากตอนอยู่บ้าน เพราะขณะเดินทางท่องเที่ยว นั้นนักท่องเที่ยวอยู่ในสภาวะจิตใจที่แตกต่างและอยู่ในรูปแบบของการ “เล่น” เจ้าภาพ (ผู้ให้บริการ) ก็มีพฤติกรรมที่แตกต่างเพราะเป็นผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามทั้งคู่ยังคงดำรงวัฒนธรรมส่วนที่เหลือของตนไว้ในระหว่างติดต่อกัน

โดยทั่วไปแล้วการเดินทางท่องเที่ยวมักเกิดขึ้นในที่ต่างแดน ความแปลกแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยวเป็นแรงกระตุ้นสำคัญของการเดินทางท่องเที่ยว เพราะความแตกต่างช่วยสร้างความอยากรู้อยากเห็นเหนือประเด็นอื่นใด เป็นธรรมชาติของคนทั่วไปที่จะรู้สึกคุ้นเคยกับชีวิตของตนแม้จะอยู่ในที่ต่างถิ่น การเปรียบเทียบระหว่างวิถีชีวิตของตนกับของคนต่างถิ่นย่อมมีอยู่เป็นปกติ หากสิ่งที่กำลังเผชิญบังเอิญ

คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของตนก็อาจไม่รู้สึกละแวกแต่อย่างไร บางคนอาจรู้สึกอบอุ่นเสมือนอยู่บ้านเกิดเมืองนอนแต่ถ้าสองวัฒนธรรมที่ไปเยือนเป็นสิ่งที่ไม่คุ้นเคยมากนักเลย การสร้างความสัมพันธ์ที่ตรงนั้น อาจอยู่ยากซับซ้อนและสับสน ชวงนั้นจะเห็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมเด่นชัด ถ้าพิจารณา

เปรียบเทียบในความแตกต่างก็ไม่น่าจะมีผลลัพธ์ต่อไปแต่อย่างไร แต่ความรู้แตกต่างก็อาจนำไปสู่การจัดลำดับความสูง-ต่ำ ความดีงาม-ความเลวร้าย ฯลฯ ของสิ่งที่กำลังเผชิญอยู่ได้ Wei และคณะ (1989) ได้ย้ำถึงอิทธิพลของความแตกต่างทางวัฒนธรรมต่อกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว ผู้มาเยือนจะรู้สึกดีไม่ใช่อะไรกับเจ้าบ้านก็อยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ในการให้บริการ การให้บริการที่ไม่ดีอาจก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน นอกจากนี้ยังนำไปสู่ความไม่มีศีลธรรมและทัศนคติที่ไม่เป็นมิตร ผู้คนแต่ละสังคมก็มีธรรมเนียมในเรื่องต่างๆ เป็นแบบแผนของตน สิ่งที่สำคัญสำหรับอาคันตุกะจากสหรัฐฯ อาจจะไม่ใช่สิ่งสำคัญในระดับเดียวกันกับที่ลูกค้าชาวญี่ปุ่นหรือชาวจีนต้องการ ตัวอย่างเช่น เจ้าบ้านชาวจีนละเลยความคาดหวังที่แขกของตนมี โดยติดตามผู้มาเยือนไปทุกแห่งหน จัดรายการท่องเที่ยวที่แน่นขนัดและไม่ปล่อยให้นักท่องเที่ยวได้หาประสบการณ์กับวิถีชีวิตชาวจีนอย่างเป็นทางการ ส่วนตัว เจ้าภาพชาวจีนเชื่อว่าตนได้ดูแลแขกด้วยมารยาทที่สุดยอด อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวอเมริกันอาจเห็นว่าการดูแลแขกเช่นนั้นเป็นการแทรกแซงและไม่ไว้ใจกัน ส่วนเจ้าบ้านชาวญี่ปุ่นจะดูแลความต้องการแขกไว้ล่วงหน้า และสนองความต้องการเกินกว่าที่แขกปรารถนา (Befu, 1971) เพราะเชื่อว่าเจ้าบ้านย่อมรู้ดีที่สุดว่าแขกต้องการสิ่งใด ทัศนคติเช่นนี้อาจสร้างความอึดอัดขัดใจแก่นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันผู้คิด

ว่าตนย่อมรู้ความต้องการของตนดีที่สุด ในทางกลับกันก็เป็นธรรมเนียมของชาวอเมริกันที่จะไม่คาดคิดถึงความต้องการของแขกไว้ล่วงหน้า ซึ่งก็อาจจะส่งผลกระทบในทางลบต่อความพึงพอใจนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นได้

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมอาจเป็นต้นเหตุปัญหาในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนที่มีความรู้หรือภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน อาทิ ความแตกต่าง รูปแบบของการสื่อสารด้วยภาษาพูดและภาษาท่าทางอาจก่อให้เกิดความผิดพลาดอย่างสาหัสและนำไปสู่การตีความผิดๆ ความไม่เข้าใจอันดีและความสับสน (Argyle, 1967) หากคู่กรณีไม่ทำตามแบบแผนวัฒนธรรมในการปฏิสัมพันธ์ของกันและกันและไม่ประพฤติตามมาตรฐานที่คาดหวัง อีกทั้งยังเดาสุ่มๆ เอาว่าตนมีแบบแผนวัฒนธรรมเหมือนๆ กัน กรณีเช่นนี้ทั้งคู่อาจปฏิเสธกันและกันได้ (Argyle, 1967) ความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านเมื่อนักท่องเที่ยวมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างกับเจ้าบ้านอย่างเด่นชัด การศึกษาของ Pizam (1987) พบว่า ในแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติแล้ว คนท้องถิ่น (ในแหล่งท่องเที่ยว) จะเข้าใจว่านักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมแตกต่างไปจากตนหลายเรื่อง เช่น ทัศนคติหรือศีลธรรม แต่ในแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่น ชาวบ้านในแหล่งท่องเที่ยวก็รู้สึกว่าการต้อนรับที่นักท่องเที่ยวแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ในแง่ของธุรกิจแล้วการจัดการการตลาดการท่องเที่ยวจะ

บทที่ ๖ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง

และความเข้าใจของนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน เจ้าบ้านอาจมองผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและบริการเพียงเพื่อสนองความต้องการนักท่องเที่ยวท้องถิ่นภายใต้บริบทวัฒนธรรมของสังคมเจ้าบ้าน อย่างไรก็ตาม ในกรณีของนักท่องเที่ยวต่างชาติการให้บริการและการปฏิบัติดูแลก็จะต้องต่างออกไป เป้าหมายของการตลาดการท่องเที่ยวก็เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวนานาชาติกลุ่มต่างๆ การตลาดการท่องเที่ยวนานาชาติที่ประสบผลสำเร็จนั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจภูมิหลังทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายของนักการตลาด นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความเข้าใจที่ว่าภูมิหลังทางวัฒนธรรมนี้จะกำหนดความคาดหวังของบรรดานักท่องเที่ยวเหล่านั้นอย่างไร นักการตลาดท่องเที่ยวและผู้จัดการการท่องเที่ยวจะต้องทบทวนและ/หรือปรับการบริการผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของตนทันทีถ้าผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวและบริการไม่อาจตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวนานาชาติได้อย่างเพียงพอ นักการตลาดจำเป็นต้องเตรียมตลาดนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพจากมุมมองทางวัฒนธรรมก่อนดำเนินการตลาดการท่องเที่ยว

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวนานาชาติกับเจ้าบ้านอาจรวมไปถึงประเด็นต่างๆ ทั้งภาษา อาหาร การแสดงออก พฤติกรรมที่ไม่ได้แสดงออกทางวาจา ศาสนา ความเชื่อ รูปแบบของการทักทาย และภาษาท่าทาง ส่วนประกอบทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิด

ทางวัฒนธรรมและความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวจากต่างชาติดกับท้องถิ่นได้ สภาวะดังกล่าวอาจตามด้วยความตึงเครียดและทำให้นักท่องเที่ยวไม่พึงพอใจกับผลผลิตการท่องเที่ยว นักการตลาดและผู้จัดการท่องเที่ยวจะต้องศึกษาปัญหาดังกล่าวเพื่อที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับคนอื่นและตนเอง ตระหนักถึงความแตกต่าง เข้าใจว่าปัจจัยทางวัฒนธรรมอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนอื่นและส่งเสริมกลยุทธ์ที่จะมุ่งสู่เป้าหมายโดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมอย่างสัมฤทธิ์ผล

เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่นำคนต่างกลุ่มให้มาเกี่ยวข้องกัน จึงจำเป็นที่จะได้พิจารณาแนวความคิดติดต่อทางสังคมที่ปรากฏในการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวได้นำพานักท่องเที่ยวให้เข้าไปสัมพันธ์กับเจ้าบ้านในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งอาจได้แก่ผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นหรือผู้ที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยตรง การติดต่อระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านเกิดขึ้นได้ในโอกาสต่างๆ เช่น ระหว่างการติดต่อซื้อขาย การสอบถามในศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวที่เคาน์เตอร์ประชาสัมพันธ์ หรือการทักทายฉันมิตรบนท้องถนน เจ้าบ้านและนักท่องเที่ยวมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เมื่อเข้ามาติดต่อกันโดยตรง การเผชิญหน้าระหว่างวัฒนธรรมจึงปรากฏขึ้น การติดต่อทางสังคมเช่นนี้อาจก่อให้เกิดผลทางบวกหรือผลทางลบตามมา (Cook, 1962) ผลทางบวกคือความซาบซึ้ง ความเข้าใจ ความเคารพ ความอดทน และความพึงพอใจระหว่างกัน (Bochner, 1982) อันจะช่วยลดความรู้สึกถึงภัยแล้ง ความเข้าใจผิดๆ และความตึงเครียดทางชาติ

บทที่ ๓ ทัศนคติและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

และนำสันติมาสู่สังคม ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาผลกระทบทางวัฒนธรรมและสังคมของนโยบายการท่องเที่ยวในประเทศตูนิเซียพบว่า นักท่องเที่ยวที่มีความเป็นมิตรและเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังให้ความสนใจวิถีชีวิตชุมชนนอกเหนือไปจากความประทับใจในความสวยงามของชายหาด ผู้คนในท้องถิ่นต่างพึงพอใจผู้มาเยือนเหล่านี้ ทำให้คนท้องถิ่นภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว นอกเหนือไปจากการเรียนรู้และใช้ภาษาอื่น (เพื่อการสื่อสารในการท่องเที่ยว) การติดต่อกับนักท่องเที่ยวและการรู้จักกันและกันเป็นสิ่งสำคัญ เพราะอาจเพิ่มทัศนคติที่ดีต่อกันและให้โอกาสได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของผู้อื่น (Bochner, 1982) ชาวอิสราเอลเคยมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวอียิปต์ แต่ภายหลังได้ไปเที่ยวที่ประเทศอียิปต์ก็สามารถเปลี่ยนทัศนคติไปในทางที่ดีต่อชาวอียิปต์ ยิ่งนักท่องเที่ยวได้อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวมานานเท่าไร ก็จะยิ่งมีความเข้าใจเจ้าบ้านในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น (Pizam และ Calantone, 1987)

อย่างไรก็ตาม การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรมก็อาจพัฒนาไปสู่ทัศนคติที่ไม่ดี ความรังเกียจเหยียดกัน ความตึงเครียด ความเป็นอริศัตรู ความหวาดระแวงสงสัย และอาจรุนแรงไปถึงขั้นการปะทะกันได้ ความแตกต่างหลายอย่าง เช่น ชาติกำเนิด ค่านิยม และช่องว่างทางวัฒนธรรม อาจเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งทางค่านิยมและความไม่ลงรอยกัน นักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน มีโอกาสพบปะกันในเวลาเพียง

น้อยนิด ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นค่อนข้างผิวเผิน จึงไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่ความสัมพันธ์จะพัฒนาให้ทัศนคติเปลี่ยนไปในทางบวก (Hofstede, 1980) นักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านมีความเข้าใจระหว่างกันอย่างบิดเบือนอยู่มาก เจ้าบ้านพัฒนาความเข้าใจนักท่องเที่ยวจากพื้นฐานสัญญลักษณ์บางอย่าง อาทิ เครื่องแต่งกายหรือดนตรีที่ฟัง นักท่องเที่ยวก็เช่นกัน พัฒนาการคิดเกี่ยวกับเจ้าบ้านจากพื้นฐานสถานภาพการทำงาน ความรับผิดชอบ และผลของการติดต่อด้านการค้า ความเข้าใจเหล่านี้เป็นสิ่งผิวเผินและอาจก่อให้เกิดปัญหาการติดต่อสื่อสาร ผู้ศึกษาหลายท่านได้พบว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านไม่ช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางบวก (Pizam และ Calantone, 1987)

การเดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์สำหรับคู่ที่ไม่ค่อยเป็นมิตรกันเช่น นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันไปเยือนประเทศรัสเซีย และนักท่องเที่ยวชาวอิสราเอลไปเยือนประเทศอียิปต์ อาจมีผลให้ทัศนคติของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเจ้าบ้านเปลี่ยนแปลงได้เพียงเล็กน้อย การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านไม่น่าจะส่งผลทางบวกนัก เนื่องจากความสัมพันธ์ของทั้งคู่อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจจะเพิ่มความตึงเครียดระหว่างกันได้อีกระดับหนึ่ง การติดต่อระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านเพียงแต่ยืนยันทัศนคติเดิมที่เคยมีต่อกันมาก่อน ไม่ว่าทัศนคตินั้นจะเป็นบวกหรือลบก็ตาม (Pearce, 1988) นอกจากนี้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านบางลักษณะอาจนำไปสู่

บทวิทยาสัยอิสลามกับ สำนวนสัชชีตี

ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านก่อให้เกิดความขัดแย้งของค่านิยม ตัวอย่างเช่น นับตั้งแต่นักท่องเที่ยวเริ่มไปเยือนซาอุดีเพื่อจะชื่นชมกับสาวงาม ผู้ชายชาวซาอุดีก็ถูกกดดันให้มีบทบาทที่ต่ำต้อย ซึ่งตรงข้ามกับค่านิยมเดิมของสังคมซาอุดีที่ผู้ชายเป็นผู้นำ แหล่งท่องเที่ยวของชาวมุสลิมบางที่ก็ไม่พอใจที่จะรับนักท่องเที่ยวผู้นับถือศาสนาอื่นให้เข้ามาเยือน เพราะนักท่องเที่ยวมักแต่งกายล่อแหลม นักท่องเที่ยวชอบดื่มเครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์และปะปนระหว่างชายหญิงซึ่งขัดต่อธรรมเนียมของมุสลิม ผู้หญิงชาวคูนิเซียเห็นว่านักท่องเที่ยวมักแต่งกายไม่สุภาพ กิริยาหยาบคาย ชอบเมาสุราและไม่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่นคูนิเซีย ข้อยืนยันจึงเป็นไปในทางเดียวกันว่าปฏิสัมพันธ์ของทั้งคู่ทำให้นักท่องเที่ยวแยกตัวออกไปจากท้องถิ่นของเจ้าบ้าน อีกทั้งยังนำไปสู่ความกดดันได้ ขณะเดินทางท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวจึงประสบกับการถูกลอกหลวงและลวนลาม อาทิ นักท่องเที่ยวชาวอังกฤษต้องเผชิญกับการถูกขโมยของและถูกข่มขู่กระทำทารุณ นักท่องเที่ยวผู้ไปเยือนเกาะบาร์เบโดสในมหาสมุทรแอตแลนติก พบว่าถูกลวนลามทั้งทางวาจาและทางร่างกายขณะพักผ่อนท่องเที่ยวอยู่ชายหาด ตามถนนหนทางและตามแหล่งซื้อขายสินค้า นอกจากความสัมพันธ์เชิงลบดังได้กล่าวมาแล้ว ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านและนักท่องเที่ยวที่มาจากวัฒนธรรมอื่นยังอาจสร้างปัญหาการสื่อสารอันมีเหตุมาจากความแตกต่างทางภาษาพูด ภาษาท่าทาง และสถานภาพ (Pearce, 1982) เวลาเกิด

ปัญหาด้านสุขภาพ ความปลอดภัย หรือการจัดหีบห่อสัมภาระจึงสื่อกันไม่ค่อยรู้เรื่อง ในสถานการณ์เช่นนี้ ปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านกลายเป็นต้นเหตุแห่งความไม่พึงพอใจและความรู้สึกหวาดกลัว ในประเทศที่ยังไม่ค่อยพัฒนา ผลกระทบทางลบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านเพิ่มมากกว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้ว นักท่องเที่ยวราวๆ ไปท่องเที่ยวในประเทศโลกที่สามจะให้ความเคารพต่อค่านิยมท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยวน้อย เจ้าบ้านแหล่งท่องเที่ยวมองนักท่องเที่ยวว่าก้าวร้าวและไม่ค่อยใส่ใจต่อคนท้องถิ่นนัก

แนวคิดวัฒนธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่เกิดมาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เรียกรวม ๆ ว่า “วัฒนธรรม” คนทุกคนต่างเกิดมาในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง บุคคลสืบทอดวัฒนธรรมจากพ่อแม่และปู่ย่าตายาย พอมีครอบครัวของตนเองก็ถ่ายทอดแบบแผนวัฒนธรรมนั้นให้ลูกหลานต่อไป นับตั้งแต่เกิดบุคคลได้รับการสั่งสอนวิถีคิด วิถีเชื่อและวิถีประพฤติตนในวิถีซึ่งเป็นที่ยอมรับในวัฒนธรรมนั้น วัฒนธรรมจึงกล่อมเกลายบุคคลให้มีความคิดและบุคลิกภาพอย่างที่ปรากฏ โดยภาพรวมแล้ววัฒนธรรมเกิดจากส่วนประกอบที่หลากหลาย วัฒนธรรมสะท้อนออกมาในอาหารที่เรารับประทาน เสื้อผ้าที่สวมใส่และตกลงทำจับที่เราเล่าสู่กันฟังอย่าง

สนุกสนาน วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการสร้างบ้านเรือนที่อยู่ มีอิทธิพลต่อการใช้เวลาว่างว่าควรจะเป็นอย่างไร และยังมียุทธวิธีพลในเชิงความเชื่อที่เราเรียนรู้อีกหนึ่งมาจากสังคมวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลเหนือความคิดเราว่าอะไรสวยอะไรน่าเกลียด อะไรเป็นสิ่งที่ผิดที่ต้องละเว้น อะไรเป็นสิ่งที่ถูกที่ควรทำตาม อะไร

เป็นสิ่งที่ถูกที่ควรทำตาม และเหนือสิ่งอื่นใดวัฒนธรรมมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการกำหนดเป้าหมายอนาคตของบุคคล โดยสรุป ณ ที่นี้แล้ว กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งมีทั้งส่วนที่จับต้องได้และที่จับต้องไม่ได้ วัฒนธรรมที่จับต้องได้หรือวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการอยู่รอดเป็นปฐม เห็นได้ชัดจากความต้องการปัจจัย 4 ที่พบว่ามนุษย์ทุกหนทุกแห่งในโลกต่างก็ต้องจัดหาปัจจัย 4 เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดและสามารถสืบทอดเผ่าพันธุ์ของตนต่อไป ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุหรือที่เรียกตามนิยามขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมักได้แก่สิ่งที่อยู่ในความคิด ความเชื่อ จินตนาการ อุดมการณ์และปรัชญาที่สะท้อนผ่านศิลปะ ลัทธิพิธีและประเพณีพิธีกรรมอันเนื่องด้วยศาสนา ความเชื่อ โดยภาพรวมแล้วในแง่ของการประกอบกิจการท่องเที่ยววัฒนธรรมก็คือการจัดการวัฒนธรรมทางวัตถุและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่แม้จะปรากฏในรูปลักษณะของสินค้าและบริการ กระนั้นก็ยังคงไว้ซึ่งความจริงแท้ที่เชื่อมโยงสื่อความหมายได้

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่กว้างใหญ่ไม่รู้จบตามการสร้างสรรค์ของมนุษย์ตั้งแต่เมื่อพันปีก่อนเรื่อยมา กระทั่งปัจจุบัน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอดีตที่ไกลโพ้นอาจจะยากต่อการสืบค้น แต่มรดก วัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นผลงานของผู้คนในอารยธรรมโบราณยุคก่อนที่จะมีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อีกทั้งผลงานการสร้างทำของผู้คนในอารยธรรมรุ่นหลังในยุคประวัติศาสตร์ยังคงปรากฏหลักฐานไว้ให้ศึกษา ชื่นชมมากมายทั่วโลกที่อาจทำความเข้าใจได้ด้วยกรอบแนวคิดต่าง ๆ คือ 1. แนวคิดองค์รวม holistic approach 2. กรอบแนวคิดวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อย 3. กรอบแนวคิดวัฒนธรรมชนชั้น และ 4. กรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องของลักษณะวัฒนธรรม ดังจะได้พิจารณาการทอที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมภายใต้กรอบแนวคิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. แนวคิดองค์รวมหรือแนวคิดระบบ (System approach) ที่นิยมใช้อธิบายความสัมพันธ์ของ วัฒนธรรมอย่างค่อนข้างแพร่หลายในช่วงปี ค.ศ 1930 ในแนวคิดนี้ถือว่าวัฒนธรรมประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน ยกตัวอย่างเช่น แบบแผนการจัดหาบ้านเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งจะต้องมีทั้งวัสดุก่อสร้าง ความรู้และศิลปะเกี่ยวกับการปลูกสร้างและตกแต่งอาคารบ้านเรือนส่วนต่าง ๆ อีกทั้งยังต้องคำนึงถึง ประโยชน์ใช้สอยตามจำนวนสมาชิกอยู่อาศัยและพิถีพิถันกับพิธีประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความ

อบอุ่นใจของทุกคนที่อยู่ได้ชายคาแห่งนี้ และหากพิจารณาการจัดการการทอที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมด้วยแนวคิด องค์รวมแล้วจะพบว่าองค์รวมที่แท้จริงที่ผู้ทอผ้าได้สัมผัสกับประสบการณ์ที่ควรคำนึงถึงคือการทอที่เชื่อมโยงระหว่างอะไรคือแบบอย่างดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และระหว่างที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ผู้ทอผ้ามีพฤติกรรมอย่างไร ใครคือนักทอที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมที่แท้จริงและจะจัดรูปแบบการทอที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมไร่วันให้สัมฤทธิ์ผลอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ประเด็นเหล่านี้คือ ความรู้พื้นฐานที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นที่สัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียว

2. กรอบแนวคิดวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อย การที่ภูมิศาสตร์โลกแบ่งพื้นพิภพออกเป็นทวีป นั้นก็เท่าจัดความแตกต่างลักษณะทางวัฒนธรรมออกไปตามกลุ่มทวีปด้วยเช่นกัน จึงมีความคุ้นเคยที่พอเห็น ความแตกต่างอย่างคร่าว ๆ ระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมตะวันออก เฉพาะในทวีปยุโรปเองก็มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างยุโรปตะวันตก ยุโรปตะวันออก ยุโรปเหนือและยุโรปใต้ ในทวีปเอเชีย เหนือ เอเชียกลาง เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันตกเฉียงใต้ (ตะวันออก กลางหรือเอเชียตะวันตก) อย่างไรก็ตามในวัฒนธรรมใหญ่ที่แบ่งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์เช่นที่กล่าวมายัง มีแบบแผนชีวิตของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่แยกย่อยออกไปอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตนหรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมย่อย” ดูตัวอย่างชัด ๆ จากกรณีวัฒนธรรมของหมู่ประเทศต่าง ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็น แหล่งรวมหรือเป่าหลอมอิทธิพลอารยธรรมอินเดียและอารยธรรมจีนที่แผ่ซ่านอยู่ในวิถีธรรมเนียมต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสนา ปรัชญาและศิลปวัฒนธรรม ชาวยุโรปและชาวอเมริกันอาจเข้าใจโดยภาพรวมว่า

ขึ้นเป็นประจำในเดือนพฤษภาคมของทุกปีและพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยขบวน พยุหยาตราทางชลมารคอย่างที่จัดขึ้นเมื่อปี พศ 2555 นับเป็น โอกาสอันยิ่งใหญ่ที่ทั่วโลกจะได้ชื่นชมกับ มรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่ายิ่งของไทยอีกวาระหนึ่ง

4. กรอบแนวคิดการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่หรือการสืบเนื่อง ในการศึกษาประวัติศาสตร์นั้น นัก ประวัติศาสตร์มักเน้นอยู่เสมอว่าอดีตก็อาจส่งผลถึงปัจจุบันได้เช่นกัน บึงเจมมีชีวิตอยู่ช่วงเวลาหนึ่งแต่ก่อน ตายอาจได้เสนอแนวคิดหรือข้อปัญหาที่ผู้คนซึ่งหลังต้องขบคิดหรือนำไปประยุกต์ใช้แม้เวลาจะผ่านไป แล้ว นับพันปี ตัวอย่างเด่น ๆ จากกรณีของนักปรัชญากรีกโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล ผู้จุดประเด็น พื้นฐานความยุติธรรมและแนวคิดประชาธิปไตยไว้ให้ผู้คนรุ่นหลังได้สานต่อมากระทั่งทุกวันนี้ ในทาง สังคมศาสตร์ก็เช่นกันถ้าวางหลายสิ่งหลายอย่างที่ผู้คนในปัจจุบันคุ้นเคยกันอยู่นั้นเป็นผลของการนำอดีตมา พัฒนาต่อยอดเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะเงื่อนไข ดังจะอธิบายได้จากยานพาหนะประเภทรถยนต์นั้นเชื่อกัน ว่าการคิดประดิษฐ์ล้อ (ลากเลื่อน) ที่ทำด้วยไม้ในอารยธรรมซูเมเรียนและอารยธรรมจีนโบราณคือต้นแบบ ให้มนุษย์ในชั้นหลังได้แนวคิดจินตนาการนำไปดัดแปลงเป็นเกวียน รถม้า และรถที่ขับเคลื่อนด้วย เครื่องยนต์ในสมัยต่อมา ตัวอย่างเช่นนี้สามารถสรุปด้วยแนวคิดการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงได้ว่าหลายสิ่ง หลายอย่างในโลกที่มนุษย์สร้างทำในยุคสมัยหนึ่งมักเป็นต้นเค้าให้คนชั้นหลังได้นำไปประยุกต์พัฒนาเพื่อ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาวิชาศิลปศึกษา

ไปจากอินเดีย แต่การแกงของคนไทยก็ใช้กะทิและเครื่องแกงแบบพื้นเมืองที่มีพริก ข่า ตะไคร้ หัวหอม หัว กระเทียมและผิวมะกรูดเป็นส่วนผสม ขณะที่ครัวของชาวอินเดียใช้น้ำแกงกับเครื่องแกงที่มี เครื่องเทศประเภทพริกกระหรี่นำ หรือตัวอย่างเมนู “หลักษา (Laksa)” อาหารเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวจีน ลูกผสมมาเลเซียหรือที่รู้จักกันในนามบะบ้ายะหยา (เปอรานากัน) เป็นเมนูก๊วยเตี๋ยวน้ำใส่กะทิและเครื่องแกง เผ็ด ผสมฟองเต้าหู้ลูกชิ้นปลาและลูกชิ้นกุ้งที่เสิร์ฟมาพร้อมน้ำพริกและโรยหน้าด้วยใบหลักษา มาในระยะ หลังมีการผสมผสานออกมาเป็นหลักษาแบบซาราวัด หลักษาแบบยะโฮร์ หลักษาแบบปีนัง และหลักษาแบบ บกลันตัน ทรัพยากรวัฒนธรรมในวงการท่องเที่ยวก็ยังมีเสน่ห์เช่นนี้ที่ยังคงจะสืบทอดความเก่าแก่ความจริง แท้กายได้หน้าตาใหม่ ๆ ที่ได้รับการปรับเพื่อให้เหมาะกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ ทุกวันนี้ในแหล่ง ท่องเที่ยวจึงมีทั้งวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่รับใช้นักท่องเที่ยวรุ่นเก่าและวัฒนธรรมลูกผสม (Fusion) ที่คอยเติม เต็มความต้องการของนักท่องเที่ยวเจนเนอร์เรชันวาย

1.13 สังคมและวัฒนธรรม: เปลี่ยนแปลงและสืบเนื่อง

สังคมและวัฒนธรรมไทยก็เหมือน ๆ กันกับสังคมและวัฒนธรรมอื่นที่มีพัฒนาการมาภายใต้ ขบวนการสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง แต่ประเด็นเกี่ยวกับกำเนิดของคนไทยหรือ “คนไทยมาจากไหน และมีอารยธรรมของตนเริ่มมาตั้งแต่เมื่อไร” คำถามเหล่านี้ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอย่างหาข้อยุติไม่ได้ในหมู่นักปราชญ์ (Kislenko, 2004 หน้า 7) จึงไม่อาจพิจารณาพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมไทยด้วย ขบวนการเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องได้อย่างมีหลักฐานยืนยันได้ก่อนข้างชัดเจนได้ไกลเกินไปกว่าการ ก่อเกิดสังคมและวัฒนธรรมไทยในคอนค้นสมัยรัตน โกสินทร์ที่อารยธรรมจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิต ของคนไทยผสมผสานกันไปกับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียและขอมกับวิถีดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยเฉพาะ เรื่องราวของศาสนาความเชื่อและศิลปะวัฒนธรรมอันเนื่องด้วยความเชื่อ เป็นที่รับทราบกันว่าพุทธศาสนา นิกายเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ที่มาพร้อมพ่อค้านักบวชจากอินเดียได้เข้ามาฝังรกรากในดินแดนขวานทอง ตั้งแต่สมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 9-11 ผนวกกับความเชื่อในผีสิงเทวดาที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเนิ่นนาน อิทธิพลอารยธรรมดังกล่าวปรากฏชัดอยู่ในการสร้างสรรค์อารยวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาหรือพุทธ ศิลป์ รูปแบบสถาปัตยกรรม วัตถุอาราม โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร ตู้พระธรรม ธรรมมาสน์ พระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง งานปูนปั้น และงานแกะสลักไม้เพื่อประดับตกแต่งอารามทั้งหลาย เหล่านี้คือ

มรดกศิลปะที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและค่านิยมของสังคมไทยในยุคนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอารามทั้งหลาย เช่น พระปรางค์ เช่น พระปรางค์ 3 ยอด จังหวัดลพบุรี และพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ฯ ตามคติความเชื่อเดิม

พระมหากษัตริย์คือเทวราชาผู้มีบารมีที่ลงมาจากดินใน โลกมนุษย์ ปรางค์คือสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุที่สถิตแห่งทเวษผู้ยิ่งใหญ่ ในราชธานี อยุรยา และรัตน โกสินทร์ จึงพบว่ามีการสร้างพระปรางค์เพื่อแสดงสถานภาพของผู้ปกครองอยู่เสมอ

การติดต่อค้าขายกับชาวจีนแผ่นดินใหญ่อาจมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยผ่านเรื่องราวของเครื่องสังคโลก หรือในสมัยอยุธยาที่มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศจีนใน โอกาสต่าง ๆ ครั้นต้นสมัยรัตน โกสินทร์ วัฒนธรรมจีนเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยอย่างเห็น ได้ชัดตามการอพยพเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเลช่วงต่าง ๆ (สกินเนอร์ พศ. 2548) วัฒนธรรมจีนนั้นแฝงอยู่ในวิถีชีวิตชาวไทยทุกระดับ เช่น ใน วัฒนธรรมหลวงสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างและปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมากด้วยรูปแบบศิลปะและการตกแต่งแบบจีน อาทิ วัดกัลยาณมิตร พระอุโบสถเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน อาคารก่ออิฐถือปูน หน้าบันเป็นปูนปั้นลวดลายดอกไม้ประดับกระเบื้องเคลือบสลักลวดลายจีน พระอุโบสถวัดนางนอง เขตจอมทองเป็นศิลปะในสมัยรัชกาลที่ 3 บานประตูด้านนอกประดับมุก บานประตูและผนังด้านในเขียนเรื่องจีน เช่น สามก๊ก ฮกหลง พระวิหารก็เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน หน้าบันประดับปูนปั้นเป็นรูป

มังกร ส่วนเจดีย์รูปปลักษณ์แบบจีนประดับด้วยกระเบื้องสี สถาปัตยกรรมที่วัดเทพธิดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดสุทัศนเทพวราราม วัดพิชยญาติการาม และวัดราชโอรสาราม ฯลฯ ก็มีศิลปะจีนปรากฏอยู่เช่นกัน การใช้กระจกสี หอยมุก และศิลปะลายรดน้ำปิดทอง รวมทั้งการใช้เหล็กเกอร์เคลือบเงาล้วนเป็นศาสตร์ในศิลปะจีนทั้งสิ้น สมัยราชกาลที่ 5 ลงมาอิทธิพลของศิลปะจีนที่มีต่องานสถาปัตยกรรมรัตน โกสินทร์อาจน้อยลง ตัวอย่างศิลปะจีนที่สะดุดตา เช่น พระที่นั่งเวหาสน์จำรูญ ในพระราชวังบางปะอิน แต่กระนั้นก็มีการสั่งเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้นจากประเทศจีนเข้ามาเป็นเครื่องใช้ในพระราชวัง คำนักร้านนายและบ้านขุนนางกันอย่างแพร่หลาย (แน่น้อย ศักดิ์ศรี, 2536: 11) ที่ระดับสามัญชน แบบแผนชีวิตหลายประการก็ได้เชื่อมโยงออกไปจากชาวจีน เริ่มตั้งแต่การทำเรือกสวนแบบขกร่องเพื่อนำน้ำจากแหล่งธรรมชาติเข้าไปใช้เพื่อการเกษตรกรรม การปลูกพืชผักกินใบนานาชนิด การถนอมอาหารประเภทผักที่ใช้วิธีการหมักเกลือและตากแห้ง หรือการดอง อีกทั้งการหุงต้มอาหารประเภทผัดด้วยน้ำมัน แกงจืด ตุ้น งานประเภทช่วงฝีมือหลายแขนง อาทิ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า งานปั้น เครื่องเคลือบดินเผา เตาอั้งโล่ งานช่างบัดกรีภาชนะเครื่องใช้ ตลอดจนงานช่างไม้ และการแกะสลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านเรือนไทยแบบดั้งเดิมที่เป็นเรือนเครื่องสับนั้นในระยะแรกเป็นฝีมือของช่างจีนเป็นส่วนใหญ่

บทที่ ๒ ศึกษาศิลปะทาง สงวนลิขสิทธิ์

พอมถึงสมัยราชการที่ 4 ภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมทำให้ไทยต้องเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้แบบแผนความเป็นอยู่ของชาวจีนอันลึกลับเข้ามาแทรกตัวอยู่ในแวดวงสังคมแล้ว การผสมผสานกันวัฒนธรรมจีนเข้ามารูปใช้ผู้อ่านสิ่งพิมพ์ไทยปรากฏอยู่ในเรื่องต่าง ๆ ตามที่รับรู้วัฒนธรรมไทยอย่างคงที่และเห็นเหมาะสม หลังสงคราม โลกครั้งที่ 2 ทั้งวัฒนธรรมราษฎร์และวัฒนธรรมหลวงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การเปลี่ยนระบบการปกครองแบบเก่ามาเป็นประชาธิปไตยที่เน้นความเสมอภาคเท่าเทียมกันได้ตัดทอนวัฒนธรรมหลวงหลายส่วนลงไป ผู้คนในวัฒนธรรมราษฎร์ก็สามารถจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตได้เช่นเดียวกับผู้นำประเทศ ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมตะวันตกปรัชญาชีวิตและเศรษฐกิจผันไปตามหลักการตลาดที่อยู่บนพื้นฐานของกำไรและขาดทุนเป็นสำคัญ การผลิตต้องคำนึงถึงตลาดมากกว่าปัจจัยอื่นใด การผลิตมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีการแบ่งงานกันอย่างเป็นสัดส่วนตามความชำนาญเฉพาะของคนแต่ละบทบาทหน้าที่ แง่มุมชีวิตถูกจัดแยกส่วนเพื่อให้สัมพันธ์กับการจัดการที่ผู้ผลิตจะพยายามสนองความต้องการของผู้บริโภคให้ได้มากที่สุด เห็นได้จากกรณีของการท่องเที่ยวที่ปัจจุบันเป็นความต้องการที่ถูกแยกส่วนออกมาจากองค์รวมของชีวิตที่แท้จริงเพราะมีปัจจัยเกี่ยวพันหลายประการ ทั้งความก้าวหน้าของการคมนาคม การพัฒนาการสื่อสารและการศึกษาที่ผู้คนส่วนใหญ่สามารถรับรู้เรื่องราวรอบตัวจากแหล่งข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายไร้ขอบเขต ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรมคือต้นทุนสำคัญของการผลิตอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การเพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็คล้ายกันกับการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรที่เคยเป็นมาในอดีตที่ผลผลิตเพิ่มขึ้นเพราะการขยายพื้นที่

เพาะปลูก พื้นที่ป่าเขาจำนวนนับล้านไร่จึงถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นนาไร่ที่คาดว่าจะนำผลกำไรมาให้ประเทศชาติ ในทำนองเดียวกัน การที่การท่องเที่ยวเป็นแหล่งสร้างเงินตราต่างประเทศที่สำคัญต่อเศรษฐกิจไทยก็เพราะการนำทรัพยากรใหม่ ๆ ออกมาดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในแง่ของการท่องเที่ยววัฒนธรรมนั้น แต่เดิมก็ให้ความสำคัญกับมรดกวัฒนธรรมอันเก่าแก่เพื่อสร้างความน่าสนใจในการท่องเที่ยว ภายหลังได้มีความพยายามนำเรื่องราวในวัฒนธรรมร่วมสมัยมาเป็นประเด็นสินค้าในตลาดการท่องเที่ยวด้วย ทรัพยากรวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวงการการท่องเที่ยวปัจจุบันจึงมีทั้งวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ได้รับการคัดลอกเพื่อให้สืบเนื่องผสมผสานไปกับลักษณะใหม่ ๆ ที่ปรับผันจากแบบอย่างบางส่วนของวัฒนธรรมอื่นตามกระแสนิยม จึงเห็นได้ว่าความนิยมชั่วคราว (fashion) ในอิทธิพลวัฒนธรรมอเมริกัน วัฒนธรรมญี่ปุ่นและวัฒนธรรมเกาหลีได้ลัดเปลี่ยนกันเข้ามาเป็นกระแสแนวทางที่เพิ่มสีสันให้กับชีวิตของคนรุ่นใหม่อยู่เสมอ

การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องเป็นขบวนการสากลที่ปรากฏอยู่ทั่วโลก ในสังคมและวัฒนธรรมใดก็ตามขณะที่พลวัตและสามารถกำกับให้การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องอยู่ในอัตราที่พอ ๆ กัน สังคมและวัฒนธรรมก็จะขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างสมดุล แต่การเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องลักษณะสังคมวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวของไทยในระยะหลังเห็นได้ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงมีมากกว่า

บทวิพากษ์วิภาษวิธีสังวณลิขสิทธิ์

ภาพลักษณ์ในเรื่องต่าง ๆ และที่เด่นชัดที่สุดก็คือด้านอาหารที่หน่วยงานรัฐ โดยสถาบันอาหาร กระทรวงอุตสาหกรรมผู้ดูแลหลัก ๆ ในการร่างยุทธศาสตร์ “ครัวไทยสู่ครัวโลก” ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่าประเทศไทยเป็นครัว อาหารปลอดภัย มีคุณค่าทางอาหาร โภชนาการและมีคุณภาพ จุดประสงค์ก็เพื่อเปิดตลาดสินค้าใหม่ ๆ ให้แก่ธุรกิจไทย นอกจากอาหารแล้วยังผลักดันให้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย การแพทย์แผนไทยและภาพยนตร์ไทยสู่สากลด้วยเช่นกัน ประกอบกับการสร้างความเข้มแข็งเพื่อให้การรวมเป็นประชาคมอาเซียนที่ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่เดือนตุลาคม ปีพศ. 2546 และคาดหวังจะให้สัมฤทธิ์ผลก่อน 3 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ปัจจัยนี้ก็เป็นอีกแรงขับหนึ่งที่ทำให้ไทยต้องเร่งสร้างความเข้มแข็งให้ทัดเทียมหรือนำหน้าประเทศเพื่อนบ้าน จึงเห็นได้ว่าในธุรกิจการท่องเที่ยวได้มีความพยายามเพิ่มมิติให้มีทรัพยากรท่องเที่ยวให้หลากหลาย นื่องใหม่แห่งวงการท่องเที่ยววัฒนธรรมก็คือการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ ในระยะแรกของการเปิดตัวการท่องเที่ยวทางเลือกลูกนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างก็จัดการการท่องเที่ยวได้ค่อนข้างใกล้เคียงปรัชญาของการท่องเที่ยวแนวนี้ที่เน้นการเรียนรู้้อย่างมีส่วนร่วมร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของเจ้าบ้านผู้มาเยือน ได้รู้วิถีหาอยู่หากินแบบพื้นบ้าน ยิ่งได้มาเยือนชุมชนช่วงที่มีเทศกาลงานประเพณีนักท่องเที่ยวก็ยิ่งจะเห็นชีวิตชุมชนไทยที่โดดเด่นด้วยความมีน้ำใจต่อกัน พอการท่องเที่ยวเช่นนี้ได้รับความนิยมก็มีการตื่นตัวจัดการ

ท่องเที่ยวโฮมสเตย์ในชุมชนจังหวัดต่าง ๆ ที่แต่ละแห่งต่างพยายามดึงดูความสนใจผู้มาเยือนด้วยการเพิ่มกิจกรรมให้ผู้มาเยือนได้เลือกมีส่วนร่วมมากขึ้นไปกระทั่งกลายเป็นการจัดฉากที่แตกต่างไปจากชีวิตจริงของผู้เป็นเจ้าของบ้าน โดยสิ้นเชิง ความเป็นไทยแบบพื้นบ้านไม่ได้รับการสืบสานนำเข้ามาจัดการเพื่อการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ที่ปัจจุบันยังยืนยันใช้คำว่า “ท่องเที่ยวโฮมสเตย์” แต่การกระทำเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ปรุงแต่งขึ้นมาใหม่กระทั่งหารากเหง้าของวิถีไทยแบบพื้นบ้านไม่พบ หากการท่องเที่ยวไทยจะมีแต่ของแปลกล้อมโดยไม่ได้คงไว้ซึ่งความเป็นไทยในแก่นแท้ท้ายสุดผู้มาเยือนอาจไม่เห็นเอกลักษณ์ไทยท่ามกลางประชาคมอาเซียนก็เป็นได้

คำถามประจำบท

1. การท่องเที่ยววัฒนธรรมมีความเหมือนหรือความแตกต่างอย่างไรกับการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม (mass tourism) อภิปรายแง่มุมต่าง ๆ พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
2. จงอภิปรายเปรียบเทียบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการท่องเที่ยววัฒนธรรมทั้งในแง่ของทรัพยากรการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยว
3. สรุปลักษณะเด่น ๆ ของการท่องเที่ยววัฒนธรรมพร้อมยกตัวอย่างจริงประกอบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ^(5 คะแนน) สงวนลิขสิทธิ์